✣ ХРИСТОСЪ Ζачело и Конець ✣

ИСУС ХРИСТОС ЈЕ ИСТИ ЈУЧЕ, ДАНАС И ДОВЕКА

Ἰησοῦς Χριστὸς ἐχθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας (Јевр 13,8)

✣ Сав крајњи циљ богонадахнутог Писма гледа у Тајну Христову... јер је Хростос крајњи циљ Закона и Пророка ✣
Св. Кирил Александријски, (PG 68,268A).

1. Свебожанствено и надбожанствено **Име** Божије објављено је од самога Бога приликом јављања Мојсију боговидцу под гором Хоривом на Синају:

„ЈА САМ КОЈИ ЈЕСАМ“ (אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה = *Exjex ашер exjex* = =ἐγώ εἰμι ὁ ὤν = **азъ ѥсмь сый** = Ја Сам Сушти = *Јестаствујући* = *Вечносушти, Вечнопостојећи*).[1] И рече: Тако ћеш рећи синовима Израиљевим: **КОЈИ ЈЕСАМ** (אֶהְיֶה) послао ме је к вама. И још рече Бог (*Елохим*) Мојсију: Тако ћеш рећи синовима Израиљевим: Господ Бог (*ЈХВХ Елохеј*) отаца ваших, Бог Авраамов, Бог Исаков и Бог Јаковљев, послао ме је к вама. Ово је *Име Моје* вечно, и ово је *Спомен Мој* из нараштаја у нараштај“(לדר דר] כִּוּרִי] תִּי זִ] לם :לע] שְׁמִ] זה] – Изл.3,14-15).[2]

Мало затим, Бог је поновио Мојсију Своје Свесвето **Име** овако: „Ја сам **ЈАХВЕХ** (יְהוָה = ГОСПОД). Ја сам се јављао Аврааму, Исаку и Јакову као *Бог Свемогући* (Пост.17,1: אֵל שַׁדָּי = *Ел Шадај*), али *Име* моје **ЈАХВЕХ** (יְהוָה) нисам им открио“ (Изл.6,2-3).

После Мојсија, исто ово Свесвето **Име** Божије изговарају и пишу и Пророци, конкретно Пророк Осија (12,6): „А **ЈАХВЕХ** је Бог Саваот; **ЈАХВЕХ** је *Спомен Његов*“ (יְהוָה זִכְרוֹ).

[1] Друге могуће преводе ових Божјих речи Мојсију види на крају чланка, *Прилог 1*.

[2] ***Име*** и ***Спомен*** (=*спомињање, призивање*) овде су синоними. Ср. Пс. 135/4,13: „Господе (ЈХВХ), **Име** Твоје (שִׁמְ] ך) довека је! Господе (ЈХВХ), **Спомен** Твој (זִכְ] ך) је из нараштаја у нараштај“.

То *Име* **ЈАХВЕХ** изговарају и пишу и остали богонадахнути Пророци, до Пророка Данила и Пророка Малахије, кроз које-га сâм Бог каже: „Јер *Ја сам* **ЈАХВЕХ** (יְהֹוָה = **Господ** =*Вечносуштӣ*), и не мењам се“ (Малах.3,6; в. и Јер.16,21; Пс.68/67,5; Дан.9,10.12).

После ових Пророка, Јевреји нису више изговарали ово Свесвето Име Божије, и тамо где је у Светом Писму стајао написан свештени тетраграм **ЈХВХ** (**יהוה**),[3] они су га изговарали као *Адонај*=Господ (или као *Елохим=Јаки, Моћни*=Бог, ако се име Адонај налазило заједно уз ЈХВХ).[4] Ово је било зато што је у то време нестало правих Пророкâ, о чему наговештава Пс.74/73,9, а јасно сведоче Књиге Макавејске (1Мак.4,46; 9,27; 14,41; ср. Дан.9,24) и Јосиф Флавије.[5] Шта се то десило, и зашто је то било тако? Пре одговора на ово питање, да претходно видимо следеће питање.

2. Ко се јавио Мојсију под Синајем? По сведочанству Св. Стефана Архиђакона и Првомученика, – добијеном од Духа Светога, а изговореном пред јеврејским Синедрионом пре каменовања, док је он, пун Духа Светога, видео Небеса отворена и Сина Човечијег-Христа с десне стране Богу, – Пророку Мојсију боговидцу „*у пустињи Горе Синајске, јавио се АНЂЕО Господњи у пламену огњеном у купини*“, а тај Анђео је био сâм **Син Божји**, Господ Исус Христос. То се види из факта што тај исти богојављени *Анђео*, одмах затим говори из купине Мојсију: „*Ја сам Бог оца твојих, Бог Авраамов и Бог Исаков и Бог Јаковљев*“ (ДАп.7,30-33; ср. Изл. 3,2-6.14-15; 6,2).

Дакле, јављени Мојсију као Анђео био је сâм Бог, а тај Бог је Бог откривања, Бог Божанског Откривења – Син Божји Христос. Наиме, како у казивању Мојсијевом о том јављању, тако и у Стефановом понављању и објашњењу тог јављања, смењивање назива **Јављенога** у купини: час „*Анђео* Господњи“, час „*Господ*“, час „Ја сам *Бог* Авраама, Исака и Јакова“, показује да је Лице *теофаније=богојављања* био сâми Син Божији, јер је Он Божанско Лице *Откривења* у Св. Писму и зато се Он назива и „***Анђелом*** (=*Весником=Послаником*) Божијим“, „***Анђелом*** *Великог Савета*“ Божијег (=*Предвечног Савета Свесвете Тројице*),[6] што се не може односити на Бога Оца, јер се Он не открива директно, како вели и Јеванђелист Јован: „*Бога нико није видео никада: Јединородни Син, Који је у наручју Оца,* **Он Га објави**“ (Јн.1,18).[7] Ово потврђује и текст Пророка Малахије 3,1: „Ево, Ја шаљем *Анђела* Свога да при-

[3] О *Имену* Божијем **ЈХВХ** види опширније на крају овог чланка, *Прилог 1*.

[4] Већина библиста сматра да је код Јевреја пракса супституисања тетраграма **ЈХВХ** са ***Адонај=Господ***, била посвудна кад је настајао грчки превод Седамдесеторице, те је зато **ЈАХВЕХ** превођено свуда са **Κύριος = Господ**. Види М. Ердељан, Супституција Имена Божијег ЈХВХ у Св. Писму, *Зборник Богословског факултета Универзитета у Београду*, бр. 2, Београд 1951, 393-413.

[5] *Против Апиона* 1,38-43; *Јудејски рат,* увод 6,17-19; 1,1,3,36).

[6] Ис.9,5-6 LXX; 25,1; 46,9-10; Јер.39,19; ср. Мал.3,1; Пс.32/33,11= =Приче 19,21.

[7] Овакво схватање имају и сви Свети Оци Цркве, почев од Св. Јустина Мученика из 2. века (*Разговор са Трифуном*, 56-62, конкретно 60,4: „У виђењу Мојсију у купини јавио се и разговарао Сâм Он (Логос-Син Божји) који се и *Анђелом* назива и *Бог* јесте (αὐτός οὗτος μόνος καὶ ἄγγελος καλούμενος καὶ θεός ὑπάρχων, ср. и *Апологија* 1, 63,4-17), до Св. Иринеја (*Contra haereses* 4, 5,2) и Св. Василија Великог (*Против Евномија*, 2,18) и осталих Отаца кроз векове. Интересантно је *Исповедање вере* Отаца Антиохијског сабора 268.г. против Павла Самосатског: „За њега (Бога Логоса) кажемо да је сишао и јавио се Аврааму код дуба Мамвријског, један од Тројице, са којим је као са Господом и Судијом патријарх разговарао, за Кога је (даље) написано: *Господ пусти на Содом и Гомор кишу огња и сумпора од Господа са неба* (Пост.19,24); за Њега кажемо да је Онај који, испуњујући Очев савет (Ис.9,6), јавља се патријарсима и разговара с њима... некада као Анђео, некада као Господ, некада као Бог посведочаван, јер је непобожно да се Бог свега (тј. Отац) назива Анђелом, а Анђео Очев је Син, Сâм будући Господ и Бог, јер је написано: *Анђео Великог Савета* (Ис.9,6), као што се и другде јавља Авраму: *И позва га Анђео Господњи с неба*...“ и даље (Пост.22,11): „Но и закон је слично дат Мојсију кроз служење Сина Божијег, као што нас Апостол учи говорећи: *Шта ће пак закон? Због преступâ би додат, док не дође Семе коме је обећано, и установљен је преко Анђела руком посредника* (Гал.3,19), а другог посредника између Бога и људи не знамо осим Овога (1Тим.2,5). А и ово смо научени преко Мојсија: *Јави се њему Анђео у пламену огња из купине*... (итд.), *и када виде Господ да он прилази да види, заповеди му Господ из купине* (Изл.3,2-4)“. (Hahn, Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln, 178-180; в. иBardy, Paul de Samosate. Etudes historiques (Spi c. Sacr. Lovani ense. fasc. 4), Lauvain 1929,14-19).

преми пут пред Лицем Мојим (ср. Ис.40,3), и изненада ће ући у Свој Храм Господ (*ха-Адон*), Којега ви тражите, и *Анђео* Завета, Којега ви желите; ево, Он долази, говори Господ (*Јахве*) Саваот". Из овог последњег текста јасно је да се тајанствено поистовећује не првоспоменути Анђео (в. Мт.11,10, где је то Јован Претеча), него *Адон* (=Господ) и *Анђео Завета* (ср. Изл.3,2-4 и 23,20), а притом је то неко други, а не Господ Саваот.

Јединородни Син Божји, Господ Исус Христос је, дакле, Лице *теофаније* (=богооткривења=богојављања), јер у Старом Завету *теофанија* бива некада и *ангелофанија* (као при јављању Бога Аврааму, Јакову, Мојсију).[8] Зато је Христос и рекао Јеврејима и Својим ученицима: „Ко виде Мене, виде Оца" (Јн.14,9); „Отац је у Мени и Ја у Оцу" (Јн.10,38;14,10-11); „Ја и Отац једно смо" (Јн.10,30).[9] Према томе, јављени Мојсију Бог **ЈАХВЕХ** јесте сâм Предвечни Син Божији *Јединородни*, Који ће оваплоћењем и очовечењем, од Духа Светога и Марије Дјеве, постати ***Исус Христос***; Јединородни ће постати *Првороћени*,[10] тј. Богочовек и Спаситељ света. То ће поновити и Св. Јован у *Апокалипсису*, као што ћемо даље видети.[11]

[8] То се види и код Пророка Исаије, чије виђење *славе* Божије и *одеће* Његове (6,1), Јеванђелист Јован (Јн.12,41) схвата као виђење самога *оваплоћеног* Господа Христа, на што подсећа и Св. Јероним *(Тумачење на Исаију 6,1, кн. 3 ad.loc.)* и додаје: „Читамо да је Господ (Христос) у лику човека био виђен од Авраама (1Мој.18,1-33), и да се с Јаковом борио Онај Који је био Бог (1Мој.32,30); и Језекиљ је видео Господа у људском лику како седи на Херувимима (Јез.1,26-27)". Јероним ће даље, са пуно разлога, рећи да је јављање Господа Христа било истовремено и јављање Свете Тројице (*ib.*), а то схватање и тумачење Јероним је примио од других Светих Отаца Цркве, пре свега Источних.

[9] Није речено „*Један* смо" (**εἷς** ἐσμεν), него „*Једно* смо" (**ἕν** ἐσμεν), јер су Отац и Син два различита Божанска *Лица*, али у потпуном суштинском јединству *Једнога* Божанства.

[10] О овоме опширно говори Св. Кирил Александријски, чија Христологија почива управо на овом поистовећењу *Јединороднога* и *Првороћеногa* (в. нарочито: Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς, и: Ὅτι εἷς ὁ Χριστός, PG75,1189-1361; ново изд. GM. de Durand, SCh№ 97, Paris 1964. Види и J. McCuckin, *St. Cyril of Alexandria: The Christological Controversy. Its History, Theology and Texte*, ed. Brill, 1994).

[11] Потврда овога је и тумачење Оченаша од Св. Максима Исповедника, где је *Име Твоје* = Очево схваћено тако да је то *Син*, јер, вели Максим,

Зашто су Јевреји Христовог времена заборавили и скоро изгубили то право и пуно **Име** Бога Живога и Истинитога, и Онога Кога је Он послао – Исуса Христа, без Кога и мимо Кога „нико не може доћи Оцу" (Јн.17,3; 14,6), објашњава нам ранији ватрени Јеврејин и противник Хришћанства Савле, потоњи Павле, када је, сâм сусревши и препознавши Христа, преобратио се у Његовог апостола и доживотног сведока-мученика. Савле-Павле говори да је то било зато што Јевреји који не прихватају Христа, не схватају ни Мојсија, ни Свето Писмо, те зато „*до данашњега дана при читању Старога Завета остаје покривало* (на лицу њихом) *неоткривено... и кад се до данас чита* (код њих) *Мојсије, покривало стоји на срцу њиховом. А кад би се обратили ка Господу* (Христу), *укинуло би им се то покривало*" (2Кор.3,13-16).[12]

Због овога „покривала", које су фарисеји успели да наметну великој већини Јевреја,[13] они нису препознали, и још не препознају, у Светом Писму јасна пророштва Божија о **Христу**=**Месији**,[14] Који се у Старом Завету Сâм јављао и као Божији *Анђео* (=Весник и Посланик) и као *Бог*. Зато су старозаветне *теофаније* и *ангелофаније* биле уствари *месијанска* Божија јављања – *Христофаније*, најављивања постепено

Бог „нема *Име* стечено, него суштинско", као ни *Царство*, које је Дух Свети, пошто „Син и Дух суштински сапостоје са Оцем (ὁ Υἱός καὶ τό Πνευμα τό Ἅγιον τῷ Πατρί οὐσιωδῶς συνυφέστηκαν)". (PG90,884C).

[12] Због овога јеврејског несхватања Св. Писма и његовог христолошког смисла и усмерења, Св. Кирил Јерусалимски је рекао: „Не гледајте шта говоре Јудеји (=*фарисеји*), него шта говоре Пророци" (*Катихеза 10,2*).

[13] Фарисеји ипак нису успели да то наметну свима Јеврејима, како сведочи пример свештеника Захарије, оца Јована Претече (Лк.1,68-79). Види: Н. Куломзин, *Мессия-Пророк*. Мессиянские чаяния Еврейског народа около времен Иисуса Христа, Москва 2003.

[14] Врло је индикативно да нпр. у савременој *Encykl opaedi a Judai ca*, на енглеском (у 16 томова, 1972/82/92/2002, Judai ca Multi medi a-Israel, CD Room Edi ti on), и на руском (у 10 томова, Jerusali m, 1976-2001), текстови о Месији су веома сиромашни. Треба признати да су нешто бољи, али такође слаби текстови о Месији у Старом Завету и у бројним библијским приручним речницима и енциклопедијама, нпр. *Di ct i onai reEncykl opedi q uedel aBi bl e* (Abbaye de Maredsous-Brepols, 1987).

откриванога Патријарсима и њиховом потомству **Месије**. У Старом Завету је, наиме, сâм Бог преко Својих Пророка, почев од Мојсија па до Малахије и Данила, јасно прорекао да ће послати Израиљу, и кроз њега свему свету, Свога **Помазаника**=**Месију** (јеврејски: ***Машијах Јахве*** מְשִׁיחַ יְהוָה), тј. *опуномоћеног* = **помазаног** = *освештаног* **Посланика-Месију**, по Коме су, и ради Кога су, у Старом Завету првосвештеници и цареви и пророци били *помазивани* и тако називани „*Помазаници* Господњи“, као што су били Арон, Самуило, Давид, који су били „праобразни помазаници“ (τυπικοί χριστοί), како вели Св. Кирил Јерусалимски.[15)]

По овоме *Месији-Помазанику*, Који ће се као „њима унапред назначени *Христос*“ (τόν προκεχειρισμένον ὑμῖν Χριστόν – ДАп.3,20) јавити у изабраном народу Израиљу и због Кога је уствари и изабран Израиљ као Народ Божији – понекад ће се и сâм Израиљ у Светом Писму називати *Помазаником* Божијим. Ово зато што *Месија-Христос*, обећани Патријарсима и најављивани у Израиљу кроз Пророке, не само да је „од њих – Израиља – *по телу*“, будући по Своме Божанском пореклу *Бог*: ὁ ὢν ἐπί πάντων Θεός εὐλογητός εἰς τούς αἰώνας (Рим.9,5),[16)] и није само појединачна Личност, него је и колективна, корпоративна=*саборна* Личност, као Спаситељ Израиља и свега рода људског, као *Глава* и *Првина* Новог Израиља, тј. Цркве, но о томе мало касније.

[15)] Св. Кирило у својим *Катихезама* опширно говори о томе: „Треба не просто веровати у *Христа*, и не прихватати Га као једнога од многих који су неаутентично (καταχρηστικῶς) називани *христоси*. Јер они су били *праобразни христоси* (τυπικοί χριστοί), а Овај је ***Христос*** *истинити* (Χριστός ἀληθής); не да је од људи напредовањем узишао у свештенство, него од Оца има вечно достојанство свештенства... И Сином Божјим не називамо Га сами од себе, него је сам Отац назвао самога Сина свога Христом... Петар је, просвећен умом од Оца, рекао Њему: *Ти си Христос*, не просто, него: *Син Бога Живога* (Мт.16,16)“ (*Катихеза* 11,1-3). Из наведених речи Св. Кирила јасно је новозаветно-црквено схватање да је Христос – Син Божији, тј. да *Месија* има достојанство Божанско, да је Бог од Бога дошао у свет (ср. Пс.110/109,1-4; ДАп.13,32-41).

[16)] Ово место из Рм.9,5, где је употребљен дословно израз ὁ ὢν ἐπί πάντων Θεός, дакле као у Изл.3,14LXX: „ἐγώ εἰμι ὁ ὢν“, нисмо хтели намерно у нашем тексту да употребимо као текстуални доказ да је Христос ЈАХВЕХ Који се јавио Мојсију под Синајем, али то не значи до ово Павлово место не сведочи да је Христос истинити Бог, као и Бог Отац. Они који у новије

3. Навешћемо овде само нека места из Старог Завета у којима се јасно говори о Месији=Христу=*Помазанику* (Изл.30,30; 1Сам.2,35; 1Сам.24,7.11; 2Сам.19,22; 23,1): „*пред* ***Помазаником*** *Мојим*“: לִפְנֵי־מְשִׁיחִי; „***Помазаник*** *Јахвеов*“: מְשִׁיחַ יְהוָה; „***Помазаник*** *Бога Јаковљева*“: מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב (у преводу LXX: ἐνώπιον **Χριστοῦ** μου /**Χριστὸς** Κυρίου/ **Χριστὸς** Θεοῦ Ιακωβ). У Псалмима се такође често говори о ***Месији***=*Христу*=***Помазанику*** Господњем. Тако у Пс.2,2: „кнезови се сабраше заједно на Јахвех=Господа и на **Месију**=*Христа* Његовог“ (עַל־יְהוָה וְעַל־מְשִׁיחוֹ = κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ **Χριστοῦ** Αὐτοῦ).[17)] Из свих ових места види се чудесна, парадоксална Личност Месије-Христа, Који је близак Богу, али је посебна Личност, блиска и људима (ср. Јевр.2,11-14).

Такође у Пс.44/45,3.7-8 је речено: „Ти си лепши од синова људских, благодат се изли на уснама твојим, зато те Бог благослови довека... Престо је твој, Боже, у век века; жезал прав(ичн)ости је жезал царства твога. Заволео си правду и омрзао неправду, тога ради *помаза Те* (שָׁחָךְ מִ – ἐχρισέν σε), Боже, Бог твој, уљем радости већма од заједничара твојих“ (ср. Јевр.1,8-9, где је ово место примењено на Христа).[18)] Из наведеног текста се види да је Месија и Бог и Човек, и да има присан однос/заједништво и *са Богом* и *са људима*.

Ово *двоструко* („двоприродно“, рећи ће касније Свети Оци) својство Једнога Истога Месије и јесте сржбиблијско-црквене *Христологије*.

време покушавају да другачијом интерпункцијом мењају јасан смисао Рм.9,5 само показују јеретичке тенденције.

[17)] Ср. ДАп.4,26-27, где је ово примењено директно на Христа; в. такође и Псалме 20/19,7; 132/131,10.17; 110/109,1-4.

[18)] Покушај читања овог места од јеврејских и неких новијих преводилаца као: „тога ради помаза Те *Бог*, *Бог Твој*, уљем радости“, тобоже из „теолошких разлога“, уствари је бежање од текста Псалма, у којем је претходно, ст. 7, Цар-Месија већ назван *Богом* (в. сличан контекст у Пс.42/43,4; да је Месија назван *Богом* в. Пс.2,7; Ис.9,5; Зах.12,8; Дап.10,38 и Јевр.1,8-9). Види

Наведено псаламско место тумачи Св. Кирил Александријски недвосмислено *христолошки*: „Помазан је (κέχρισται) Син (Божји) за Архијереја и Апостола исповедања нашег (Јевр. 3,1) поставши човек, да Оцу приведе нас који одишемо миомиром вере у Њега. Помазује се Он уљем радости да бисмо схватили да је благодат кроз Духа Светога... Ако се и каже да је то на Христу учињено, али је та ствар била испуњена домостројем спасења (нашег)... И Он са нама човечански прима Духа (Светога), јер је постао као ми, не додавши Себи нешто као Бог и Логос, него (прима Духа) у Себи и *Првоме* (=Прворођеноме – Рм.8,29) проузрокујући људској природи Дух радости. Јер где је заједничарење у Божанској природи, и благодат усиновљења, и живот вечни, и Царство небеско, тамо је свакако и радовање. Али је Христос помазан *већма од заједничара Својих* (тј. нас људи), јер ми у себе добисмо залог Духа (2Кор.1,22), а у Христу је, како Павле рече, сва пуноћа Божанства телесно (Кол.2,9)... А када је *помазан* (ἐχρίσθη) Христос? Када је на Њега сишао Дух у виду голуба (Мт.3,16). Тада је добио и ново *име*, сходно речи Пророка. Јер рече: „И назваће *име* Његово *ново*, које Му је Господ наименовао“ (Ис.62,2; Откр.3,12). Јер пре очовечења Логос, будући још наг и бестелесан, богодолично се назива Светлост и Живот, и томе слично. После пак очовечења, чији домострој уноси *сила помазања* (ἡ τοῦ κεχρίσται δύναμις), Он као већ *помазан* (κεχρισμένος) прима *ново име* од Оца, то јест име *Христос* (Фил.2,9). Јер Он сâм, будући као Бог давалац освећења другима, освећује се са нама по људској природи, за коју и јесте и благодат и освећење тела, које није по природи свето, него то бива заједничарењем у Богу. А ученике Своје (Апостоле) назива (Христос) браћом и учинио их је *заједничарима* Својим. Јер освећује као Бог, помазујући Духом Својим оне који су вером постали Његови заједничари“.[19] Из цитираног тумачења Кириловог

нарочито Пс.82/81,1.6 и речи Христове у Јн.10,34-35; такође Јероним, *Epist.* 65,13; Јевсевије Кесаријски, *In Psalm.* 44, 7-8, *ad loc.* (PG 23,72-441).

[19] Кирил Александријски, *Тумачење Псалама*, *ad loc.*, PG 69,1037D-40C.

јасно се види *јединственост* Личности и *двострукост* природâ и мисије Месије-Христа, као и сотириолошко-еклисиолошке последице тог *догађаја-тајне* (о чему више касније).

Такође, пример једног таквог *месијанског* = *христолошко-еклисиолошког* места налазимо и у Пс.102/101,14.16.19-23: „Ти ћеш устати сажаливши се на Сион, јер је време помиловати га... И бојаће се народи (*гојим*) Имена Господњег, и сви цареви земаљски славе Твоје. Када Господ (*Јахве*) сазида Сион и јави се у слави Својој... Да се запише ово за нараштај потоњи, и *народ* (ново)*стварани* (*ам нибра'* רא : עַם נִבְ – λαὸς ὁ κτιζόμενος) хвалиће Господа. Јер приниче са свете висине Своје, Господ с неба погледа на земљу. Да се објави на Сиону име Господње и хвала Његова у Јерусалиму, када се саберу народи (*амим*) заједно и царства да служе Господу“. Слично месијанско = христолошко-еклисиолошко место садржи и Пс.22/21, 23.26.28-32 и Софон.2,11, где се поистовећују изрази: „браћа моја“, „заједница“ (קָהָל ; *кахал* – ἐκκλησία = синагога-црква), „крајеви земље“, „породице народâ“, „острва народâ“, „*народ који ће се родити*“ (*ам нолад* לַד ; עַם נוֹ – λαός ὁ τεχθησόμενος), при чему последњи израз има исто значење са напред наведеним изразом у Псалму 102/101,19: „*народ стварани*“. Додајмо и то да су нека од ових псаламских места цитирана у Новом Завету као односећа се директно на Христа и на Цркву као *нови народ* Божији (Јевр.1,10-12;2,12; Еф.2,14).

По Св. Оцима Цркве, конкретно Св. Атанасију Великом, у оба наведена Псалма (22/21 и 102/101) реч је о Господњем спасењу Израиља (и у доба Вавилонског ропства и даље), али и о спасењу свих народâ који поверују у Господа и приступе Сиону=Цркви, те заједно обе стране – Јудејски народ и други народи света – буду у месијанско доба Христом пресаздани (=*препорођени*) у један *нови народ* (Еф.2,14). Пише Св. Атанасије: „Псалам проповеда позивање незнабожаца (τῶν ἐθνῶν) које се догађа појавом Спаситеља нашег Исуса Христа... Господ ће изградити Сион, то јест Цркву... Јудејима је дато пророковано обећање о незнабошцима, као на плочи изрезано (ἐν στήλῃ τυπωθεῖσα), да буде сачувано за Нови Израиљ, за нара-

штај Христових следбеника, који су *народ створени* (λαός ὁ κτιζόμενος) *који ће хвалити Господа*. А што каже да *Господ приниче са свете висине Своје*, то је јављање Господа нашег Христа, које је Он, приклонивши небеса, учинио... И *да се објави на Сиону Име Његово*, то показује узрок Његовог силаска (с неба): да би Црква научила да похваљује Име Његово, јер Сион је Црква. А речи *кад се саберу народи заједно*, оне значе: да су Пророци видели сабрање незнабожаца у Господу (ἐπί τόν Κύριον – 2Сол.2,1)".[20]

Навешћемо сада овде два од многих месијанских места Пророка Исаије, која говоре о Месији: као „*Младици-Изданку* произрасломи из корена Јесејева" (*химна Месији*: Ис.11,1-10), на Коме ће „починути Дух Господа (Јахвеа), Дух премудрости" итд., што ће на свој начин бити поновљено и у Ис.42,1-7 и 61,1, с тим што у првом случају (42,1+) то говори Јахве за *Слугу* Свога: „Ево, *Слуге моја* Кога подржавам, *Изабраник мој*[21] у Коме благоволе душа моја, метнуо сам *Дух мој* на њега";

[20] Св. Атанасије, *Тумачење Псалма* 101 (PG 27,429). Слично тумаче и други богослови Цркве. Наводимо Дидима Александријског: „Време обнове/изградње Сиона је богојављење људима Господа и Спаса нашег Исуса Христа, који је узрок новог грађења Сиона; али ту немој мислити да је реч о граду (Сиону) на земљи, нити земаљском Јерусалиму, него о обнови града благочешћа (τοῦ τῆς εὐσεβείας πολιτεύματος – Фил.3,20)... И можда је при првом доласку Господ изградио Сион, док при другом доласку јавиће се у слави, пошто је Логос постао тело и настанио се у нама (Јн.1,14) и изградио је духовно Цркву названу Сион" (*Катене на Псал* 101, 14-17; Psalmenkommentare aus der Katenenüberlieferung/Patristische Texte und Studien, 16/, Berlin-New York 1977, Band II, 224-225). Настављајући тумачење поменутог Псалма, Дидим каже: „Јер *саздавани народи* јесу они који су поверовали Господу када су приступили богопоштовању. Тако, ако је неко у Христу – нова је твар, и у самоме Христу изграђују се двојица, онај из обрезања (=Израиљ) и онај из незнабожаца (τά ἔθνη), у једнога новога човека (2Кор.5,17; Еф.2,14), јер овде израз *стварање/изградња* означава не осуштаствљење (οὐσίωσιν=довођење у биће), него промену и прераду/преображај (μετασκευασμόν)... Тако „*стварани народ* хвалиће Господа", дошавши у познање Једнога Бога. А добро рече *народ стварани* (ὁ κτιζόμενος), јер да је хтео рећи осуштаствљење (οὐσίωσιν) рекао би народ створен (ὁ κτισθείς), јер није могуће свагда остати при осуштаствљењу, него бива и прерађивање и мењање" (μετασκευάζεσθαι καὶ ἀλλοιοῦσθαι) (*ibid*).

а у другом (41,1+) то говори сâм Месија: „Дух је Господа Бога на мени, јер ме Господ помаза да благовестим..." итд. Сва ова места треба повезати са Новим Заветом (Лк.4,18; Мт. 3,16-17; 12,17-21; Дап.2,16-18; Јн.1,33-34), где су она директно примењена на Христа.

Навешћемо, такође, и једно слично месијанско место Пророка Јеремије: „Ево, долазе дани, говори Господ, и подићи ћу Давиду *Изданак* (צֶמַח, LXX: ἀνατολήν) праведни, и цареваће Цар, и успеће мудро, и чиниће суд и правду на земљи. У дане Његове спашће се Јуда, и Израиљ ће становати спокојно; и ово је име Његово, којим ће Га назвати: Господ (*Јахвех*) – Правда наша" (Јер.23,5-6).[22] Ова христолошка места нису једина код Пророкâ Исаије и Јеремије, али ћемо друга таква места навести мало касније.

Да наведемо за ову прилику и једно христолошко место код Пророка Данила (9,24-26), где је месијанско пророштво сасвим јасно: „Биће **помазан** /וְלִמְשֹׁחַ=„*ве-лимшоах*"/ **Светинад светима**" (קֹדֶשׁ ; ק ; דשׁים), и од тога времена... до ***Месије*** (=*Христа*) **Началника** (נגִד ; מְשִׁיחַ ;) – седам је седмина и шездесет две седмине..., и по истеку шездесет две седмине предан ће бити на смрт **Месија** (*Машијах* = מְשִׁיחַ ; = *Христос*)".[23]

Наводимо и познато *христолошко*-еклисиолошко место из књиге Причâ 8,22-23: „Господ ме је имао/створио (נני ; ק ;)

[21] Текст LXX има додато: „*Израиљ* – Изабраник мој", где је „*Израиљ*" вероватно глоса (*BJ*) из Ис.49,3: „Ти си Слуга мој *Израиљ*" (ср. и Ис.41,8), али то битно не мења ствар, јер је Израиљ *по избору* симво Месије, и Месија симво *Изабраног* Израиља. Месија је и посебна и колективна Личност и у Њему се персонификује сав Израиљ, али не само Израиљ. (Погрешка фарисеја је што су Израиљем заменили и истиснули *Личност Месије*, и тиме „национализовали" Божији *Избор*, и *Семе* Авраамово-Израиљево свели на „биологију", уместо Јахвеове милости-благодати /חֶסֶד/ = Љубави оличене у Месији-Христу: Јн.8,33.39; Рм.4,13.16;9,5-8; Рм. 5,5;Гал.3,16).

[22] Јеремија понавља ово скоро исто у 33,15-16. В. такође и Ис.11,1и10 и Зах.3,8 и 6,12, као и Откр.5,5, где је поновљен такорећи исти израз који се односи на Месију-Христа.

[23] Превод LXX Књиге Пророка Данила, као нетачан, није усвојен Црквом, него превод Теодотионов, где стоји: τοῦ χρῖσαι Ἁγίον ἁγίων... ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου Χρῖσμα, где је, на крају, јеврејско **Машијах**=Христос=*Помазани* преведено са ***хрисма* = *помазање***.

за почетак пута свога (LXX: *пу̑тева својих*), пре дела својих од века, од вечности утемељи ме (=*посвети ме=помаза ме* – Пс.2,6), од почетка, пре постанка земље".[24] Ове речи говори Премудрост Божија о себи. Јеврејски егзегети, како сведочи Rachi (1040-1105.г.),[25] кажу да је свет створен *за Тору* и *за Израиљ*, јер, по њима, Тора је названа „почетак" пута Божијег (сходно Приче 8,22 где се, по њима, Тора поистовећује са Премудрошћу), а Израиљ је назван „почетак", тј. *првина плода* Његовог (Јерем.2,3). За јеврејске, дакле, егзегете Тора је циљ стварања света. Нови Завет, међутим, јасно говори да је свет створен *за Христа-Месију* (Кол.1,16-17) и да је са̑м Он – Премудрост Божија (1Кор.1,24-30).[26] Притом се мисли на Месију-Христа *Оваплоћеног*, што значи да је свет створен *за Христа и за Цркву*, још тачније речено: за Христа *са Црквом*, или за Христа *као Цркву*, као *Нови Израиљ*, као у Христу сабрани и у Њему, као *Новом Адаму*, као *Јединородном* и *Првороћеном*, возглављени, и Богу приведени у јединство с Њим и међусобно, сав род људски са свом творевином Божијом (Еф.1,10;

[24] Глагол *канах* קנה; значи: *имати, поседовати, стећи*, али и: *створити* (Пост.14,19), те отуда превод LXX: ἔκτισέ με = *створи ме*; док глагол *несех* נסך значи: *изливам, простирем, постављам*, али и: *посвећујем, помазујем*. – Св. Атанасије (у тексту који даље наводимо) даје правилно *христолошко* тумачење оба глагола (у оба значења).

[25] **Berechith** avec commentaire de **Rachi** accompagne du **Targoum Ounqelos**, en presentation bilingue, par Jacques Kohn, Jerusalem (ed. *Gallia*), 1998, p. 3. – Сличан став је заступао и Филон Александријски, говорећи да Тора има универзални значај као откривење вечне Божије Истине, али је Филон као срж свега ипак видео *Логоса Божијег* (као што су и Таргуми често уз Бога истицали ***Реч** Божију*), у Коме је смисао свега Писма и свега створенога, чиме је Филон донекле наслутио оно што ће о Логосу-Христу говорити Апостоли Павле и Јован. – Било је, међутим, јеврејских рабина који су боље мислили: „Рабин Јоханан (Бен Закај, 2. полов. 1. века по Хр.) држао је да је свет створен ради Месије, Који треба да дође... Антихришћански полемичар Хиллел, син Гамалилов, одбацио је Јохананово веровање у будући месијанизам". (David Ariel, *What Do Jews Belive?* Schocken Books 1995, Cleveland, p. 222; види и П. Самарџић, *Исус Христос у мраку историјске критике*, Требиње 2004).

[26] Или како је говорио Св. Јустин Мученик: да је Тора=Закон са̑ми Син Божији: „*вечни Закон* – αἰῶνιος νόμος" и „*последњи Закон* – τελευταίος Νόμος" (*Дијалог са Трифуном* 43,1; 11,2).

Јн.17,3-4.22-24; 1Кор.15,24-28). Зато се може рећи да је и нејасна слутња јеврејских егзегета – да је циљ света Тора-Премудрост – била донекле добро орјентисана, али је њихово тумачење сузило перспективе целокупне Библије, тј. перспективе Божијег домостроја (=*плана*) о свету и човечанству, перспективе Божанског *личног* Откривења, перспективе вечне Божије личне (=Тројичне) Љубави (Јер.31/38, 3.31-40; Јн.гл.17; Откр.21,1-7).

Ево како то месијанско место (Приче 8,22-23) схвата Црква, у тумачењу Св. Атанасија Великог: „Син/Премудрост је суштином пород Оца, а домостројем (τῇ οἰκονομίᾳ) по благовољењу Оца Он бȳ *створен* ради нас као човек, и *постаде* то (што кажу Приче 8,22)... Овде је Логос као Премудрост то рекао преко Соломона, не означавајући тиме Своју суштину Божанства, нити Своје вечно и изворно рођење од Оца, него Своју људску природу и Свој домострој спасења за нас (τήν εἰς ἡμᾶς οἰκονομίαν αὐτοῦ)".[27] Прелазећи даље на тумачење Приче 9,1: „*Премудрост сазда себи дом*", Св. Атанасије додаје: „Јасно је да је *дом Премудрости* наше тело, које је Логос/Премудрост узео на себе и постао човек... Јер ἔκτισεν (=*створи*) значи да је Он обукао *створено* тело, и да је Њега за нас Бог *створио*, *припремивши* за нас Њему *створено* тело, као што је писано (Јевр.10,5), да се у Њему можемо обновити и обожити (ἀνακαινισθῆναι καὶ θεοποιηθῆναι)".[28]

Наведено тумачење Св. Атанасија уствари развија библијску и црквену, светоотачку, сотириолошко-еклисиолошку месијанску идеју: да је Μονογενής постао Πρωτότοκος (=*Јединородни* постао *Првороћени* – Јн.1,14.18; 3,16; 1Јн.4,9; Јевр.1,6; Рм.8,29; Кол.1,15.18; Пс.89/88, 27-29), где је укључена истина о томе да је Христос-Месија, као Бог и Човек, истовремено и индивидуална и корпоративна Личност, што се може видети и у познатим ме-

[27] Св. Атанасије, *Против Аријанаца* 2,11.45 (PG 26,169.241).

[28] *Тамо* 2,44,47 (PG 26,241.248). Св. Атанасије има у виду истину „да се Бог Логос *оваплоти* да би се човек *обожио*". – Види Г. Флоровски, *Восточные Отцы IV века*, Париж 1931/1990, стр.30-44 (The Collected Works of G.Florovsky, vol.VIII, Belmont, MA/USA, 1987); такође истога: „Појам стварања код Св. Атанасија Великог", *Теолошки погледи* Београд, бр. 4, 1973, 243-260, („The Concept of Creation in St. Athanasius", Studia Patristica, Vol. 6, Part. 4, 36-57).

сијанским одељцима код Исаије: о *Емануилу*, о *Младици* из корена Јесејевог, и о *Еведу Јахве=Слузи Господњем* (гл. 7,14 и 9,5-6; гл. 11,1-10; гл. 52-53), на што ћемо се укратко осврнути.

4. Исаија је најпророчкији пророк и најмесијанскији благовесник у Старом Завету, због чега је с правом назван „*старозавети Јеванђелист*“, јер су његова пророштва о Месији-Христу најјаснија богонадахнута виђења и божанске речи, нарочито у 2. делу књиге која носи његово име.[29] Но и у 1. делу књиге, Исаијина „*књига о Емануилу*“ (гл. 6-11, која се завршава Псалмом захвалности, гл. 12), представља јасну најаву рођења Месије-*Емануила* (7,14) и Његову Божанску славу (9,5-6), где је Христос-*Иману-Ел* (עִ מנו אֵל = *С-нама-Бог*) сагледан и најављен и као посебна и као корпоративна=саборна Личност. Његово овде проречено и описано рођење (7,14; ср. и Мих.5, 1-3) и Његово овде дато Име цитирани су у Новом Завету, као директно односећи се на самога Христа, као у Старом Завету најављиванога *Месију*, а у Новом већ присутнога оваплоћенога *Спаситеља* (Ис.7,14=Мт.1,23).

Вреди, у контексту овог нашег чланка, потсетити да име „***Имману-Ел*=С-нама**/је/ **Бог**“ указује на свој начин на речи Јахвеове речене Мојсију под Синајом: „***Бићу с тобом***“ (כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ – Изл.3,12). Ако се узме у обзир да и сама језичка форма казивања Имена Божијег Мојсију: אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה, буквално значи „***Бићу који бићу***“,[30] што означава стално и динамичко *присуство* Божије,[31] онда је јасан закључак: да ***Емануил*** јесте ***Јахве***, и јављени Мојсију под Синајем Бог *Јахве* јесте исти *Емануил*, тј. будући *Христос*. Тај *исти* Месија-Христос, *исти* Емману-Ил се даље у Ис.9,5-6 карактерише називима и

[29] Питање аутора или ауторâ Књ. Исаијине није за нас овде релевантно, јер је то у целини богонадахнута, канонска књига и Синагоге и Цркве.

[30] Уствари, може се превести и са: „*Јесам и Бићу* који *Јесам и Бићу*“. Види на крају *Прилог 1*.

[31] Ово *присуство* Божије (јевр.: Шекинах/Chekhi nah, грчки: Παρουσία) један је од основних појмова, тј. централна стварност Божанског, библиско-црквеног Откривења – од Авраама до Мојсија и даље, и од Христове Прве до Друге *Парусије* (Пост.17,8; Изл.6,7;29,45; Лев.26,12; Ис.58,11; Јерем.7,23; 31/38/33; Јез.37,27; Јн.1,14; Мт.28,20; 2Петр.1,16-21; 2Сол. 2,1).

именима изразито *христолошким*, тј. *месијанско-божанским* и истовремено *еклисиолошким*:

„Јер нам се роди *Дете*,
Син нам се даде;
и би власт на раменима Његовим,
и назваће Му Име:
[+Анђео Великог Савета – μεγάλης βουλῆς ἄγγελος – LXX],
Дивни Саветник, Бог Силни,
Отац вечни [=Отац будућега века – Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος – LXX],
Кнез мира.
Велика ће бити власт Његова и мир без краја
на престолу Давидовом и у Царству његовом,
да га установи и утврди судом и правдом од сада и до века.
Ревност Господа Саваота учиниће то“.

Сви ови називи и имена несумњиво припадају Месији као Божанском Лицу, а нарочито називи: *Анђео Великог Савета*,[32] *Бог Силни* (אֵל גִּבּוֹר),[33] *Отац вечни* (по LXX: *Отац будућега века*), и сви они се односе на Христа као на посебну и као на корпоративну=саборну Личност. Ови називи-имена указују да Месија-Христос *јесте* Бог, да је *био* Бог, и да *биће* Бог, али и да је Он истовремено и *Син* Човечији, или, како пева наша Црква на Божић, Он је истовремено: „Παιδίον Νέον – ὁ πρό αἰώνων Θεός = *Дете Младо – Предвечни Бог!*“

Ова Исаијина месијанско-сотириолошка *Христологија* постаје још јаснија у надахнутом светоотачком тумачењу наведених места, на које упућујемо читаоце, не наводећи га сада овде због ограниченог обима овога чланка.[34] Додајмо овоме и чињеницу да Пророк Исаија о истој ствари говори на више места, нпр. када говори о Месији: као *Младици* из

[32] Ове речи нема јевр. МТ текст, а осим LXX има га само једна сиријска Хексапла. Исаија, међутим, више пута пророкује истину о древном, предвечном *Савету Божијем*, који ће се несумњиво испунити (Ис. 25,1; 46,10-11). В. и Јерем. 32/39,19.

[33] Види мало даље Ис.10,16-**21**, где је *Бог Силни* уствари сâм Адонај Јахве, Свети Израиљев, дакле *Имману-Ел* (в. и Пс. 24/23,8 и нарочито Пс.45/44,4).

[34] Указујемо нпр. на тумачење Св. Василија Великог, које у своме *епитому* понавља и разрађује Прокопије Газски (PG 30, 461-4. 512-513 и PG

корена Јесејева (то је *химна Месији*: 11,1-10),[35] као *Камену Крајеугаоном* (**28**,16=1Петр.2,6; Дап.4,11; Рм.9,33; Еф.2,20),[36] и нарочито о Месији као *Слузи Господњем* (**42**,1-7; **49**,1-9; **50**,4-9 и **52**,13-**53**,12).

5. Четири пророчка одељка Исаијина о *Евед Јахве – Слузи Господњем* (о првом 42,1-7 већ смо говорили), показују да *Слуга Господњи* не може бити сасвим поистовећен са Израиљом нити сведен само на њега (мада Израиљ, понављамо, партиципира у том месијанском називу, јер ће из Израиља доћи Месија и преко Израиља ће бити Његова мисија – ср. Јн.4,22), иако је Израиљ више пута у контексту назван „Слугом Господњим“ и „Изабраним Његовим“ (Ис.41,8; 44,1.2.21; 45,4; 49,3). Поготову то поистовећење не може бити у даљим текстовима који говоре о *страдајућем* Слузи Господњем (**49**, 1-9;[37] **50**,4-9 и нарочито **52**,13-**53**,12). У овом последњем одељку, који је назван „*песма о Слузи Господњем*“ (**52**,13–**53**,12), *Евед Јахве* је, као *Страдалник* за обраћење и спасење Израиља и свега рода људског, тако рељефно приказан као да је Исаија био присутан на Голготи при страдању Месије-Христа.[38]

87I, 1964-5. 2005-9). Видети и тумачење Јована Златоуста, Кирила Александријског, Теодорита Кирског.

[35] За светоотачко тумачење тог места в. Св. Василије Велики, *I nI sai am, ad l oc.* PG 30,533.553 и Прокопије Газски, *Епитоми*, PG 87.2,2040-41.2049.

[36] Види П. Самарџић, Богословско значење *камена* у Св. Писму, „*Богословље*“, Београд, бр. 1-2, 1989, 175-188.

[37] Ова *2. песма Слуге Господњег* (Ис.49,1-9) јасно показује да је *Евед Јахве* неко друго, посебно Лице, различито и од Јахвеа и од Израиља, јер Изабрани Слуга позива „острва и друге народе издалека“ да га слушају, и Његова је мисија, назначена Му од Јахвеа: „да Му – Јахвеу – буде Слуга Његов (с циљем) не само да обрати Јакова и сабере Израиљ, него ће Га Он – Јахве – учинити Светлошћу за народе (ср. ДАп.13,47; Лк.2,30-32), да би се раширило спасење Моје – Јахвеово – до краја земље“ (ср. и Ис. 51,4-8).

[38] Видети Мт.8,17; 26,63.67; 27,29-31.39-43.60; Мр. 15,28; Лк.22,37; 23,33-37; Јн.1,29; 12,38; 19,5; ДАп.3,13-15; 8,32-33; Рм.3,25-26; 4,25; 10,16; 15,21; 2Кор.5,21; Гал.3,13; Јевр.2,9-10; 4,11; 1Петр.1,19-20; 2,21-25; такође цео Пс.21/22. – Зато се на иконама и фрескама у православним храмовима, нпр. у манастиру Студеници, Пророк Исаија често слика уз Распеће Христа на Голготи, покрај Богородице, Јована Богослова и Мироносица.

Укратко: Исаија пророкује да *Слуга Господњи*, мада ће бити унижен и „обезобличен“ мимо синова људских, ипак Он има људски Лик, и на Њему ће се пројавити Мишица Господа-Јахвеа:

„Ево, Слуга Мој мудро ће успети,[39]
подигнуће се, узвисиће се и узнеће се високо“... (Ис.52,13)
„Он је узишао пред Њим (=*Јахвеом*) као *Млад* ***Изданак***[40]
и као ***Корен*** из сухе земље...“[41]

– Слуга Јахвеов је измењеног људског Лика као невино *Страдајући* Праведник:

„Презрен је и одбачен од људи,
Човек патње и Зналац бола,
и као неко од кога се лице одвраћа,
презрен, и не сматрасмо Га низашта.
Па ипак, Он болести наше узе на Се
и патње наша понесе.
И ми Га сматрасмо да је кажњен,
рањен од Бога и унижен.
Али је Он био рањен[42] за грехе наше,
мучен за безакоња наша.
Казна мира нашег[43] беше на Њему,
и раном Његовом ми се исцелисмо.
Сви ми као овце заблудесмо,
сваки својим путем окренусмо,
а Господ (Јахве) је на Њега ставио грех свију нас...“

– *Евед Јахве=Слуга Господњи* је безпоговорно

[39] LXX има: συνήσει = *разумеће*; Акила: ἐπιστημονισθήσεται = *умудриће се, стећи ће знање*; могућ је и превод: *напредоваће, успеће*, што преферирају новији преводиоци.

[40] Већина новијих преводиоца имају *Изданак, Шибљика* (Даничић), док LXX има: *Дете*, а Симах: *Одојче*...

[41] Изрази ова два стиха повезују Слугу Господњег са *Емануилом* у Ис.7,14; 9,6;11,1.

[42] Други могућ превод: *обешчашћен*; Акила: βεβηλωμένος=*оскрнављен* (Ис.43,28; Гал.10,13).

[43] Израз מוּסַר שְׁלוֹמֵנוּ – παιδεία εἰρήνης ἡμῶν значи: Божје *педагошко карање*/кажњавање ради нашег *мира*, *казна* (Њега) за *добробит* нашу.

„као Овца вођен на заклање,
и као Јагње безгласно пред оним који га стриже
не отвараше уста Своја.
Тлачењем и судом Он би узет,[44]
а род[45] Његов ко ће исказати?
Јер је истргнут из земље живих;[46]
за преступ народа Мога[47] рањен би“.

– Тако је невини и безгрешни *Страдајући Слуга Господњи* предат на смрт, и погребен у гроб,

„мада неправде није учинио,
нити се преваре нађе у устима Његовим“.

– Све пак ово било је спасоносно зато што је:

„Господу (Јахвеу) било угодно да Га сломи страдањем:
Пошто Он душу Своју принесе на жртву умилостивљења,
видеће семе (=*потомство*), продужиће дане (своје),
и воља Господа (Јахвеа) остварiће се руком Његовом.
За подвиг душе Његове видеће [светлост] и наситиће се (дана).[48]

Кроз познање Њега (=*од стране других*) Праведни Слуга Мој оправдаће многе,[49]

[44] То јест *усмрћен*, „истргнут из живих“ (Јез.33,6).

[45] Израз МТ = *род, колено, генерација*, може значити и: *круг* (судба) *живота* једне личности. Свети Оци тај израз, по LXX: τήν γενεάν = *порекло*, схватили су као односећи се на Његово, Месијино Божанско *порекло*.

[46] У православној традицији Христос се назива *Земља Живих* (ср. Пс.27,13; 142,6), управо зато што је *смрћу* Својом за нас (тј. истрзавањем из „земље живих“ ради нас смртних), Он уништио смрт и даровао нам у Себи, као Извору Живота, *живот вечни*, поставши, као Црква, за нас – *Земља Живих*. (В. наш текст: *Христос на земљи – Земља Живих*, напред, стр. 11-30). Ускоро излази наша књига на грчком Χριστός – ἡ Χώρα τῶν ζώντων = *Христос – Земља живих*.

[47] МТ и LXX имају „народа *Мога*“, али јевр. ркпс. из Кумрана има „народа *Свога*“, тј. Његовог, Месијиног. Те речи говори Господ-Јахве, тако да „у оба случаја (и као *Мога* и као *Свога*) текст може бити схваћен само ако је *Слуга Господњи* неко други него ли персонификација Израиљског народа“ (E. Dhorm, La Bible *Plèiade, ad loc.*).

[48] Израз *светлост* нема МТ, а има LXX и Qumrân, а „(наситиће се) *дана*“ додато је у загради сходно Пост.25,8.

[49] Израз *многи* (овде и 2 и 6 реди ниже) је семитизам и уствари значи: *сви*.

и грехе њихове Он ће на Себи носити.
Зато ћу му Ја (=*Јахве*) дати наслеђе са многима,
и са силнима (=*многобројнима*) делиће плен,
зато што је предао душу Своју на смрт,
и са злочинцима био прибројан;
а Он је грехе многих на Себи понео
и за грешнике (преступнике) посредује (=*моли се*)“. (Ис.53,1-12).

Наведени Исаијин текст о Страдајућем Праведнику = *Слузи Господњем* – назван „пето Јеванђеље“ и веома сличан месијанском Псалму 21/22 – у којем тексту се преплићу речи Јахвеове и речи људи (=*народа*, јер говоре у множини), често и нашироко је цитиран у Новом Завету (в. напред *напомену* 38).

Већ само читање овог Исаијиног текста о страдајућем безазленом Јагњету обратило је вери у Христа Етиопљанина, познатог из ДАп.8,27-37. Јован Претеча ће овај текст, пред масом Јудејског народа, применити директно на Исуса Христа: кад Га је назвао „Јагње Божије Које узима на Себе грехе света“ (Јн.1,29.36). Добро је примећено (ТОВ *ad loc.* 53,10), да је ово једино место у Старом Завету где је представљена људска жртва принета на умилостивљење за грехе, мада су људске жртве било стриктно забрањене Мојсијевим законом. Међутим, ту мисао о Месијиној-Христовој *крвној саможртви* за спасење свију потврђује сâм Христос пред Своје страдање (Јн.10, 17-18; 12,24-33; 15,13), затим исту развија Апостол Павле (у Јевр.9,11--28), а и Апостол Петар говори о „скупоценој крви Христа, као Јагњета непорочног и безазленог, предвиђеног још пре постања света, а јављенога у последње дане ради вас“ (1Петр.1,19-20). Текст Исаијин, наравно, изискује и заслужује детаљније тумачење, али би нас то одвело у посебну студију, те зато само упућујемо на светоотачка тумачења овог текста Пророка Исаије.[50]

[50] И овде имамо у виду изврсна тумачења Св. Василија Великог и *епитом* Прокопија Газског (PG 30, 553 и PG 87I, 2040-41. 2049. 2464. 2516-17. 2520. 2529). Њима треба додати тумачење овога места Св. Јована Златоуста, Св. Кирила Александријског, Теодорита Кирског.

Исаијино пророковање о страдајућем *Евед Јехве* несумњиво има своју новозаветну потврду и објашњење: то је страдање Месије-Христа, које је било потребно из *сотириолошких* разлога: ради избављења, трајног и вечног спасења и усавршења, тј. прослављења (=*обожења*) и Израиља и свега рода људског, те је отуда Месија у тим одељцима и *посебна* и *колективна*, корпоративна (=*црквена*) Личност. Јер све што Месија-Христос *јесте* и што *чини*, то јесте и чини за нас људе, за *народ* Свој = *Цркву* Своју – *Тело* Своје.[51)]

О томе најкраће и најјасније говори Са̂м Христос кад каже да „Син Човечији није дошао да Му служе, него да служи, и даде живот Свој у откуп за многе“ (Мт.20,28). Такође, о томе говори и Апостол Павле у Посл. Јеврејима, кад говори о Месији Исусу: „Јер је прикладно Богу, за Кога је све и кроз Кога је све, Који приведе многе синове у славу, да Челника спасења њиховог (=*Месију-Христа* – Јевр.12,2) учини савршеним кроз страдање, јер и Онај Који освећује (=*Месија*) и они који се освећују (=*спасавани*) – сви су од Једнога (Бога Оца)“ (Јевр.2,10-11). Ту мисао о Христовом *кенотичком* страдању и понижењу ради свечовечанског спасења и прослављења рода људског и све творевине Божије развио је Ап. Павле и у Посл. Филипљанима (2,5-11), али би нас разрада Павлове свеобухватне Христологије, дубоко засноване на Старозаветном библијском-јеврејском предању, одвело овде у преопширност.

6. Да додамо овде и следеће запажање, везано за нашу насловљену тему: „***Исис Христос је јуче, данас и довека један исти***“. У Јевр.2,10 Христос је назван „Ἀρχηγός *спасења* њиховог“ (=*многих синова /Божијих/*), док је у Јевр.12,2 назван „Ἀρχηγός и Τελειωτής“ *вере* (=*Началник* и *Савршитељ* вере). Ово значи да се *вера* и *спасење* поистовећују, као што каже и Апостол Петар: „Примајући крај (τέλος) *вере* своје *спасење* душа“ (1Петр.1,9; ср. претходно 1,5: „кроз *веру* за *спасење*“). Код Ап. Павла у Јевр.13,8, испред речи којима смо насловили наш чланак (Јевр.13,8), долази упутство хришћанима: „Сећајте се својих наставника, који вам проповедаше ***реч*** Божију, гледајући на свршетак ***живота*** њиховог (какав је), подражавајте ***веру*** њихову“ (Јевр.13,7). И одмах затим следе речи: „Исус Христос је исти јуче и данас и довека“ (Јевр.13,8). Ово значи да је садржај проповеди *Речи* Божије, затим садржај правог *живота* хришћана, и садржај *вере* – један исти и непроменљив: *јуче* и *данас* и *довека Један Исти* Исус Христос. Ово опет значи да је Исус Христос – *ЈАХВЕ*: „Онај Који **Јесте**, Који **Беше** и Који **Долази**“ (Изл3,14 = Откр.1,8; 21,6 = Јевр.13,8). У сва три наведена места посведочена је спасоносна динамичност Његовог Божанског – а сада и Богочовечанског – *бића*, *присуства* и *дејства*. То јест: Присуство и дејство Његове јединствене Личности, од вечности Божанске, и, од вечности назначене а оваплоћењем и очовечењем остварене, сада и Богочовечанске Личности – ради спасења човека и свега света. Ово „спасење је од Јудејаца“ (Јн.4,22), како Са̂м Христос каже жени Самарјанки, чиме не пориче Свој *јудејски* идентитет, али и не своди Себе као Месију и Своју свељудску и свекосмичку Личност и делатност само на телесни Израиљ и на јудејски, земаљски Јерусалим (Јн.4,21-24).

То је, дакле, она свецела и свеобухватна *тајна* и *догађај* Месије-Христа, коју Апостол Павле назива „Велика Тајна Побожности“, „Тајна Христова“, или: „богатство славе Тајне Божије, која је Христос у нама“ (1Тим.3,16; Еф.1,9; 3,3.9; 5,32; Кол1,27). Само у овом контексту може бити схваћено Старозаветно и Новозаветно Божије Откривење остваривано као Божанска *Икономија* (Οἰκονομία = *Домострој*) спасења, „Икономија Тајне“, „Икономија Благодати“, „Икономија пуноће времена̂“ (Еф.1,10; 3,2.9; Кол1,25), тј. Божански предвечни ***Савет*** = ***план*** стварања, возглављења и прослављења свих створених бића и свега створенога у Сину Божијем *Љубљеноме* (Еф.1,10; 3,2.9).

[51)] У нашој докторској дисертацији Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, Ἀθῆναι 1967, показали смо нераздвојну повезаност и јединство библијске *Христологије*, Сотириологије и *Еклисиологије*, што се нарочито види у Посланици Ефесцима (од Н. Глубоковског с правом окарактерисаној као Христолошка *Еклисиологија*) и у Посланици Колошанима (окарактерисаној од истога као Еклисиолошка *Христологија*).

То је смисао и ретко али врло карактеристично употребљеног израза у Старом Завету: „*Једидоӣ* יְדִידֹת = ***Љубљени***“,[52] који је у Новом Завету недељиво везан за Месију, Христа Богочовека, *Јединороднога* **Љубљенога** Који је постао и *Прворођени* међу многом браћом љубљеном.[53] Или, како је то кратко и јасно рекао Св. Кирил Александријски: Бог је нас заволео и воли *у Сину Своме Љубљеноме*, „Кога је од вечности имао као Љубљенога (τόν ἐξ αἰώνων ἀγαπώμενον), а када је Он постао Човек, постао је почетак да и ми будемо (од Оца) љубљени“ (ἀρχὴν ἔχοντα τοῦ ἀγαπᾶσθαι).[54] Или, како то кратко исказује Сâм Бог код Пророка Јеремије: וְאַהֲבַת עוֹ ; לָם אֲהַבְתִּיךְ עַלֵּכֵן מְשַׁכְתִּיךְ ; חֶסֶד: „*Љубављу Вечном заволех ӣе, зашо ӣи ӣросӣирем* (=дајем, пружам, продужујем) *милосӣ Моју* (=верност Моју)“ (Јер.31/38,3).

7. Могли бисмо навести и друга места и Старог Завета, али ћемо се засад зауставити на овоме, уз једну важну напомену. Наиме, јеврејска реч *Машијах*-Месија, која је сасвим

[52] Израз *Љубљени* употребљен је најпре за Исака = *ӣраобраз* Христа, а онда и за Израиља и за Месију (Пост.22,2.12.16; Ис.5,1; Зах.12,10: Пс.44/45,1; 67/68,13; 59/60,7). Чак и карактеристични назив у Ис.44,1-7 (ср. и Пон3.32,15; 33,5.26; Сирах 37,25 Qumrân), где је Јаков-Израиљ, као *Изабрани*, назван ***Јешурун***: יְשֻׁרוּן (LXX: ὁ ἠγαπημένος, а новији библисти преносе као: Ἰσραελίσκος), и тај назив у општем месијанском контексту Исаијиних пророштава означава *Месију*, као посебну Личност, преко Кога ће Јахве, кроз провиденцијално месијанско избрање Јакова-Израиља, „излити *Духа* Свога на *Семе* твоје, и *благослов* Свој на *изданке* (*ӣоӣомке*) твоје“ и привући многе прозелите=обраћенике, који ће се *назваӣи* (=нацртати-уписати) Именом Јахвеовим, те ће тако Господ „саздати Народ Вечни“ (44,3-6; ср. цитирани напред: „народ *саздавани*“ – Пс.102/1,19). У ширем контексту и месијанско-есхатолошкој перспективи Св. Писма (Ис.42,1; 11,1; 49,16; 61,1-2; Лк.4,17-21; Откр.3,12; 7,3-4; 14,1; 19,12; ДАп.4,12.16; 22,4; Флп.2,9), тај назив, и цело пророштво, несумњиво се односи на Месију-Христа.

[53] Види Рм.8,29 и 32 и даље у наставку целу ***химну Божанске Љубави***: Рм.8,35-39, која је Божански пандан оној Павловој химни *наше љубави* у 1Кор.13,1-13, коју љубав обично пренаглашавају егзегети и проповедници наспрам ове *Богочовечанске љубави* из Рм.8,35-39. Види: Касијан (Безобразов), Еп. Катански, *Славословие Божественной любвы* (Рм.8,31-39), „Православная мысль“, Париз, бр. V, 1947. Опширније о томе видети у нашој студији Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, Ἀθῆναι 1967.

[54] На Јеванђеље Јованово (In Joannis Evangelium, lib.XI, cap.12. PG 74,565).

тачно преведена на грчки са Χριστός-*Христос* и значи: ***ӣомазан***, та реч јесте најпре *ӣлаголски* ***ӣридев*** *ӣасива*,[55] а затим је и **име**(**ница**), нарочито кад је са чланом, и означава ***Помазаноѓа***-Месију=Христа као ***Помазаника*** Божијег.[56] Дакле, порекло назвања-имена *Месија-Христос* дошло је од *ӣлаголске радње* **помазања** (глаголи: מָשַׁח ; – χρίω и радње: חִה ; מָשָׁ ; – χρίσμα имају у јеврејском и грчком потпуно исто значење), која је извршена над Њим, те је Он постао *Машијах*=Χριστός=*Помазани*, као што су у Старом Завету таквом *радњом ӣомазања* првосвештеници, пророци, цареви постајали *ӣомазаници Госӣодњи* (χριστοί Κυρίου). Наравно, у Старом Завету је оно помазање било *ӣраобразно* (σκιά τῶν μελλόντων, ἀντίτυπα τῶν ἀληθηνῶν), док је код Христа у Новом Завету збило се *исӣинско, ипосӣасно* и *вечно* помазање, ради нашег спасења, тако да је и оно старозаветно обављано и функционисало силом будуће, новозаветне стварности и истине, тј. силом **Христовог помазања**, како вели Апостол Павле и Свети Оци (Јевр. 8,5-7; 9,8-11.23-24; 10,1-9; Кол 2,17).[57]

[55] Како стоји и у класичном **Gesenius' Hebrew-Chaldee Lexicon of the Old Testamen**, ново изд. Baker Books-USA, 1999; исто тако у познатом Јеврејско-енглеском речнику Brown-Driver-Briggs (уграђеном и у Bible Works 95 for Windows); затим у најновијем двотомном јеврејско-арамејском **HAL** (The Hebrew and Aramaic Lexicon, Koehler-Baumgartner, Brill, 2001); такође у Rudolf Amerl, Hebrejsko-hrvatski rječnik, KS, Zagreb 1997, итд. Види, такође, Авакум 3,13: מְשִׁיחֶ ; у *BibleWorks*, LLC, Version 4.0: „**adjective** masc.sing“ (*ӣридев*, мушки род једнина). Исто стоји и у познатом речнику *Liddell and Scott 's Greek-Engl ish Lexicon* (7th Edition) за грчку реч **χριστός**: да је то најпре „verb. **adj**. of χρίω“ (*ӣлаголски ӣрилог* од **χρίω**=*ӣомазаӣи*), а онда је то и *именица*. – Ово значи да своје име *Месија=Христос* добија, као оно обећавано богодано *Ново Име*, са значењем: акта, радње, дела, енергије=делатности=*гоѓађаја*, који *Њему*, *у Њему*, *Њиме* чини Бог за нас (као нпр. у Ис. 7,14; 9,5-6; 62,2; ДАп.2,36; 10,38).

[56] Зато никако није правилно, ни језички ни још мање богословски, назив и име ***Христос*** изговарати крње као „*Христ*“, јер се тиме избегава, и скоро пориче потреба наглашавања *ӣајне-гоѓађаја*, чина, акта ***ӣомазања*** којим је Син Божји постао *Христос=Помазани(к)*. (Више види у нашој књизи *Христос а не Христ*, Требиње-Нови Сад-Врњци, 2002).

[57] О томе веома јасно говоре Оци Цркве, понајдубље Св. Григорије Богослов и Св. Максим Исповедник, чије текстове ћемо навести мало касније.

Мало даље говорићемо о тој *радњи-догађају*, који се ***догодио*** – ἐγένετο – када је Син Божји постао **Христос**, када је Отац *Јединородног* као *Првородног* „увео у васељену“ (Јевр.1,6), када је „Логос ***постао*** тело“ (Јн.1,14: ὁ Λόγος σάρξ **ἐγένετο**), када је „Бог *учинио* – ἐποίησε – Њега Господом и Христом“ када Га је „*помазао* Бог Духом Светим и силом“ (ДАп. 2,36; 10,38; ср. Јевр.3,1-2). За сада ћемо рећи само толико: да тај *свештени* ***догађај*** или ***дело*** које Бог ***дѐла*** (ср. Авак.1,5=ДАп. 13,41: פֹּעַל – ἔργον ἐργάζομα), та *божанска* ***Тајна-Догађај***, која се, по Апостолу Павлу и Светим Оцима, зове ***Христос*** (Еф.3,3; Кол1,27; 4,3), јесте по библијско-црквеном предању највећа вредност и потврда, не само Израиљеве, него и свега рода Адамовског, тј. целокупне наше људске и козмичке *историје* и наше *вечности*.[58]

8. Овако схваћено божанско *звање* и *стање* Месије-Христа налазимо и код Светих Апостола у Новом Завету, најпре код Јеванђелистâ, а затим и код осталих Апостола. Тако у Јеванђељу Лукином (2,26) вели се да је Симеону Праведном, Богопримцу, било откривено Духом Светим да „неће видети смрти док не види ***Христа*** *Господњега*“ (τὸν Χριστὸν Κυρίου), то јест *Помазаног=Машијах*-а ЈаХВеХ-овог (ср. и Лк.9,20: „Христа=Помазаног/Помазаника Божијег“). Слично говори и Јеванђелист Матеј (1,16) кад каже да се од Марије „роди Исус, звани **Христос**“ (Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος **Χριστός**), или: „звани *Помазани*(к)“, како су Га најављивали Пророци (ДАп.3,20-26), и како је Сâм Господ Исус Себе сматрао и називао, мада није остајао само при тим називањима, јер је Он био и више од свега тога – зашто су Га и оптужиле јеврејске старешине пред Пилатом: „Назива себе да је он *Христос Цар*“ = ***Помазани Цар*** (λέγοντα ἑαυτὸν Χριστὸν Βασιλέα εἶναι – Лк.23,2). Но, као што је познато, Христос није одбијао ту „оптужбу“, као

[58] Дубоке речи Максима Исповедника о томе у *Одговору 60. Таласију*, види ниже у *напомени* 95. В. и Максимов текст у *Главе*... I,66 (PG 90,1108AB). – Такође Г. Флоровски, *О смерти крестной*, „Православная мысль“, Париз, 2, 1930, с.148-149.

што се није бранио ни извињавао кад су га Јевреји оптуживали да Себе „назива Сином Божијим“ (Јн.5,18; 8,36-40 итд.). Напротив, Христос врло често употребљава за Себе Божије самосведочанство: „Ἐγώ εἰμι – **Ја сам**“ (Јн.4,26; 6,35.41.48; 8,12; 11,25; 12,46; 14,6 итд), слично Богу у Старом Завету: „*Ја сам Јахве* **אֲנִי יְהוָה;**“ (Из.6,2-8.29; Ис.27,3; 41,13.17; 45,3-8.18-19.21 итд.), или још краће „*Ја сам Он* – **אֲנִי־הוּא;**“ (Ис.7,14; 41,4; 42,8; 43,10.13; 48,12; 52,6 итд.). Такође, Христос зове Бога, Оца Свога, једноставно ***Авва=Оче***! (арамејски: **אבא** – Мр.14,36; Мт.11,26-27), чиме јасно пројављује Свој Божански идентитет и Своју пред Оцем и људима мисију у свету.[59]

Месијански и Божански идентитет Христа посведочује и Јеванђелист Јован, кад записује да су се „Јудеји већ били договорили, да, ако неко Њега призна да је ***Христос*** (***Машијах=Помазани/к***/ – ἐάν τῆς αὐτὸν ὁμολογήσῃ **Χριστόν**), да такав буде одлучен од синагоге“ (9,22). Свети Јеванђелист, и сâм прави Јеврејин, који пише своје Јеванђеље[60] управо инсистирајући и језички на томе да је Оваплоћени Јединородни Син Божији тај давно очекивани у Израиљу ***Машијах***/*Помаза-*

[59] Види J. Jeremias, *The Prayers of Jesus*, Philadelphia 1978, 66-81 (француски: La prière quotidienne dans la vie du Seigneur et dans l'Eglise primitive, in: Mons.Cassien-B.Botte, La prière des heures, Paris/Cerf 1963, 43-58; српски превод у *Беседа*, Нови Сад, књ. 6, 2004, 57-69). – В. такође Jeremias, *Le Message Central du Nouveau Testament* (Foi Vivante, Paris/Cerf 1966; стр. 89-94), поглавље из те књиге *Аба* преведено у *Гласнику СПЦ*, бр. 11/1987.

[60] Јован пише Јеванђеље (око 90-100.г.), по свој вероватноћи као одговор на одлуке фарисеја у Јавне-Јамнији, донетих тада против „*Миним*-â“, „*Ноцрим*-â“, тј. Јудеохришћанâ. Од тада фарисеји у Јамнији више не третирају Јудеохришћане, тј. Хришћане из Јудејства, као обичну „секту” између других у Јудејству које су „секте“, тј. групације, управо тада у Јамнији обједињавале се ради спасавања Јудејства, после разорења Јерусалимског Храма, него као „отпаднике“ и „изроде“. (Види F. Manns, L'Evangile de Jean à la lumière du Judaïsme, Jerusalem 1991). – Јевреји од тада до данас Хришћане не зову другачије него „*Ноцрим*“ = *Назореји*, и Хришћанство „*Нацрут*“= =*Назорејство*, по Исусу „*Ноцри*“= *Назореју-Назарећанину*, тј. по Христу, Којега опет не зову по Имену, него само „*Цалув*“=Распети! – Међутим, од половине 20. века постоји у свету покрет „*Јевреји за Исуса*“ (Jews for Jesus, Juifs pour Jésus), који признају Исуса као Месију, Сина Божјег оваплоћеног, али себе не зову Хришћани, него *Месијанци*, јер је јеврејски назив Христа – *Месија*, те они употребљавају своју реч уместо грчке.

*ни(к)=**Христос***, те зато он једини од Јеванђелистâ бележи *испо̄ведање* Апостола Андрије Прозванога, који први каже своме брату Симону-Петру (Јн.1,41): „Нашли смо *Месију*, што преведено значи *Христос*“ (εὑρήκαμεν τὸν Μεσσίαν (*Машијах*=מָשִׁיחַ ; ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον ὁ **Χριστός** – כְּרִיסְטוֹס).[61] Свети Првозвани Апостол Андрија је овде верно изразио месијанску наду и ишчекивање дубоко религиозног Јеврејског народа о доласку обећанога од Бога Месије-Помазаника, као што се то види и из речи жене Самарјанке, чији сусрет са Христом бележи опет само Јеванђелист Јован (4,25): „Знам да долази ***Месија*** (Μεσσίας=מָשִׁיחַ ;), називани *Христос* (ὁ λεγόμενος **Χριστός**=כְּרִיסְטוֹס), кад Он дође, објасниће нам све“.

Ову исту месијанску есхатолошку наду изражава и дубоко религиозни и богожедни Израиљски народ,[62] кад је по-

[61] Јеврејске изразе у Јн.1,41: מָשִׁיחַ ; הַ = „*ха-Машијах* и כְּרִיסְטוֹס = *Христос* узели смо из превода Новог Завета са грчког на јеврејски (Le Nouveau Testament en Hébreu et Français. The Society for distributing Hebrew Scriptures, Edgware, Middlesex, England 1993).

[62] Изразима *дубоко религиозни*, *богожедни*, *богоискатељни народ* Јеврејски, наглашавамо богоотражитељну *веру*, изворну *по-божност*, тог библијског, кроз Авраама („*оца верних*“ – Рм.4,16) богоизабраног народа, у мору незнабоштва и политеизма старозаветног периода историје рода људског, због чега је тај народ и изабран и позван кроз Авраама и Мојсија на безрезервно служење Богу Живом и Истинитом. Зато је Бог, по Својој вољи и одлуци, томе народу и преко њега целом роду људском обећао и дао ***Месију-Христа***, Спаситеља свега света. Однос Јевреја, као и свих људи и народа, према Христу кључ је и мерило последње судбине њихове и светске, али то не пориче искреност и вредност њихове раније старозаветне религиозности и служења Богу Јахвеу кроз нараштаје. Зато је могао Апостол Павле, некадашњи Савле, да каже свом ученику Тимотеју, и то после свог обраћења Христу: „Захваљујем Богу, **Којему служим од предака** у чистој савести“ (2Тим.1,3), и такође да каже оно што је написао Филипљанима у 3,5-6, да би, опет, сав тај „добитак“ сматрао за „трице“ ако кроза све то, и изнад свега тога, не „задобије Христа... и позна Њега и силу страдања и васкрсења Његовог... и достигне у васкрсење мртвих у Христу“ (Фил. 3,8-11). Савлов-Павлов животни пут је истовремено и путоказ и нада за Израиљ, те је зато Павле и прорекао обраћење Израиља Христу, јер ће у Њему наћи „Бога отаца својих: Авраама, Исака и Јакова“, свога Бога ЈАХВЕХ-а, Који јесте сâми Син Божји Исус Христос, „*Изданак* и *Род* Давидов“ (Откр.22,16), Богочовек и Спаситељ и Старог и Новог Из-

сле Христовог васкрсавања умлога Лазара и после пророчки најављеног чудног уласка у Јерусалим на магарету (чиме се обистињавало познато пророштво Захаријино, 9,9), почео у све већем броју да верује у Исуса као **Христа**, док су фарисеји међу собом говорили: „Видите да ништа не помаже; ето, сав свет оде за њим“, и тада, на Синедриону са првосвештеницима, садукејима и осталим јудејским главарима, „договорише се да Га убију“ (Јн.11,47.3; 12,19). Тај Израиљски одувек богоискатељни народ био је појавом Христа, Његовом Личношћу, речима и делима, истински збуњен. А и Сâм Исус Христос их је на неки начин збуњивао, тачније речено потре́сао и разбуђи́вао, те је зато народ говорио: „Ми чусмо из Закона да Христос (=*Машијах-Помазаник*) остаје вавек“, а Он сад опет говори: „треба Син Човечији да се подигне (тј. умре)! Ко ја тај Син Човечији?“ (Јн.12,34).

Није Исус Христос узалуд назван у Старом и Новом Завету „камен спотицања и стена саблазни“ (Ис.8,14; Рм.9,33; 1Петр. 1,8). Он је заиста чудно, „скривајућим откривањем и откривајућим скривањем“, постепено пројављивао тајну Месијанско-Богочовечанске Личности Своје – „тајну увек нову“ (Св. Григорије Богослов) – и то је откривао тек *верујућима* у Њега, по „мери вере“ у срцу њиховом, „по мери дара“ Духа Божијег у њима.[63] Но, и поред постепености Божанске икономије откривања Исуса као Христа, Сина Божијег и Спаситеља света, у Исусу су видели Божијег Пророка и Месију-Христа, Сина Божијег и Богочовека Спаситеља, они Јудејци који су имали

раиља, тј. Свеопште *Цркве=Сабора и Сабрања* Народа Божијег (кроз Пророке најављиваног и описаног у Посланици Јеврејима 12,22-24 и Откривењу 14,1--7 и 21,1-7). Узгред, интересантно је упоредити Божије речи, изречене пре Христа, преко Пророка Данила (9,24): „да буду *запечаћени* виђење и пророк“... итд., и речи изречене, после Христа, преко Јована Јеванђелиста у Откривењу (22,10): „*Не запечаћуј* речи пророштва књиге ове, јер је време близу“ итд. И оба пута, у оба текста, по среди је Христов ***Долазак*** παρουσία: *Први* у смирењу и кеносису, *Други* у слави; али су обе *Парусије Месијине*, тј. „***Исуса Христа – јуче, данас и довека Истога***“ (Јевр.13,8).

[63] В. Лк. 1,17; 2,19 и 51 (где је Богородица=Црква); Лк. 24,32; ДАп.16,14; Рм.5,5; 2Кор.1,22; Гал.4,6; Еф.1,18; 3,17-19.

„обрезање срца Духом, а не словом“ (Рм.2,19), тј. препознавали су Га надахнућем од Бога Оца (Мт.16,17; Лк.2,26-27; ДАп. 5,22 итд.), а не буквализмом „Писма“ тумаченог само од фарисејâ и књижевникâ. (Због тога им Христос и говори: „Испитајте Писма, јер она баш сведоче о Мени“ – Јн.5,39). Управо тим познатим безживотним, мртвим фарисејско-књижевничким односом према Божјем Откривењу, писаној а живој *Речи* Божијој, којом је јасно и јединствено у свету било најављено од Бога да ће им послати „Пророка као Мојсија – Кога треба да слушају“ (Пон3.18,15.18; ср. Јн.6,14; 7,40; Мр.1,11; 9,7; ДАп. 3,22), народ Израиљски је у време доласка Христовог био већ прилично збуњен, а у време Христове јавне делатности све више збуњиван рабинистичким наметањем монопола на схватање „Писма“ и његовог једностраног тумачења, које више није било ни пророчко ни месијанско, него већ започето рабинистичко-талмудистичко, што показују многи примери забележени у Новом Завету,[64] и не само у њему.[65]

[64] Види Јн.5,18.39-47; 8,32-40; 10,33-35; 19,7; ДАп.5,28-42; 22,3-22; 26,4-23 итд.

[65] Нажалост, сличну тенденцију видимо у нововременом наметању натегнуте и често умишљене проблематике тзв. „односа историјског Исуса, и Христа вере“ (нарочито од тзв. Америчког *„Исус Семинара“*), у које питање ми нећем овде улазити (види у најкраћем ту проблематику: O. Cullmann, Die Christologie des Neuen Testaments, Tübingen 1963; R. Bultmann, Theologie des Neuen Testaments, Tübingen 1965; J.M. Robinson, A new Quest of the historical Jesus, London 1966; J.Jeremias, Theologie du Nouveau Testament, I, Paris/Cerf 1973; Ἰ. Παναγοπούλου, Ὁ Προφήτης ἀπό Ναζαρέτ. Ἱστορική καὶ θεολογική μελέτη τῆς περί Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰκόνος τῶν Εὐαγγελίων, Ἀθῆναι 1973; R. Schnakenburg, „Mysterium Salutis – Grundrisse heilgeschichtlicher Dogmatik, t.III, kap.IV: Die Neutestamentliche Christologie, Köln 1970 (руски превод: *Новозавѣтная Христологія*, Москва 2000); J. Pelikan, Jésus au fil de l'Histoire, Paris/Hachette 2000). – За нас је из целог Новог Завета јасно, без обзира на разлике у приступу, намери и намени, као и постепености при излагању, бројних новозаветних писаца у њиховим делима – која су од почетка *Свештени списи* Цркве и њене Литургије – да је историјски Исус ***један и исти*** са Пасхалним – Распетим и Васкрслим – Христом вере, тј. Цркве. Покушаји појединих библиста на Западу да „открију“ тзв. „самосазнање Исуса“ најчешће је претенциозно учитавање у текстове сопствених предубеђења (пример: А. Швајцер, Р. Бултман), и зато се и на њих могу односити познате речи Христове (Мр.3,28-29; Мт.12,31-32). Цео Нови Завет може се изразити овим једин-

9. Сходно Светом Јеванђелисту Јовану, у његовом Јеванђељу (које реинтерпретира и битно допуњује Синоптичаре),[66] тајна Личности Месије-Христа открива се у сложеном спектру Божанског и Човечанског, старих *богојављења* и прорицања кроз Пророке и новозаветног Ипостасног-Личног *богооткривења* и јеванђелског испуњења тих Пророштава у Христу Исусу.[67] Исус је називан час Син Божији, час опет Син Човечији; Он је *„Барух хаба беШем Јахве = Благословени Долазећи* у *Име Јахвеово – Помазани=Месија –* ***Цар*** Израиљев“ (Јн.12,13). А опет Он Сâм говори да ће се прославити као Син Човечији и да ће Га Отац прославити, и то баш смрћу Његовом, и наравно Његовим васкрсењем: као „зрно пшенично, које треба да падне у земљу, *и умре* – да многи род донесе“ (Јн.12,13.23-24.33; 13,31-32; 17,1-5; Фил.2,8; Јевр.2.9). Да донесе, како им је пре тога, после чудесног нахрањења са пет хлебова, говорио у Капернаумској синагоги[68] – и само је Јован то записао – онај род Хлеба Живота, који није као праобразна Мојсијева мâна (давана у пустињи лутајућима ка Земљи Обећаној гладним Јеврејима), него је *Истинити Хлеб* који Отац даје са

ственим исповедањем: „Господ је Исус Христос, на славу Бога Оца“ (Фил.2,11). Или речима из наслова наше теме: „Исус Христос је исти јуче, данас и довека“ (Јевр.13,8).

[66] Још је Ориген рекао: „Јеванђеља су првина (ἀπαρχήν) свих (Светих) Писама, а Јеванђеље по Јовану је првина свих Јеванђеља“ (*Тумач. на Јована* I,6/4,23/. PG 14,32A=SCh.120,68).

[67] У новозаветном, црквеном, апостолско-светоотачком живом Предању **Јеванђеље** је уствари Сâм Христос, како каже Св. Максим Исповедник и скоро дословно понавља Св. Григорије Палама: „Τοῦτο γάρ, ὡς οἶμαι, τυχόν ἐστι, τό τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλιον. πρεσβεία τε Θεοῦ καὶ παράκλησις πρὸς ἀνθρώπους, δι' Υἱοῦ σαρκωθέντος, καὶ τῆς πρὸς τόν Πατέρα καταλλαγῆς μισθόν δωρουμένου τοῖς πειθομένοις Αὐτῷ, τήν ἀγέννητον θέωσιν“ = „Ово је, како мислим, Јеванђеље Божије: Божије посланство и утеха људима кроз Сина Оваплоћеног, Који као плату измирења са Оцем дарује верујућима у Њега – нестворено обожење“. (*Одговори Таласију*, 61. PG 90, 637D; Палама, *Синодски Томос* 1351, 37. PG 151,745).

[68] Величанствени остаци ове Синагоге и данас постоје близу Галилејског језера, на чијој је обали православна црква Светих Апостола, уз остатке једне ранохришћанске цркве, близу остатака куће таште Апостола Петра.

неба, а који *Хлеб* Божији је Са̂м Христос: „Који силази с неба и даје живот свету“ (Јн.6,31-33; ср. Пс.77/78,25).

Управо зато и пише своје Јеванђеље Свети Јеванђелист Јован, љубљени ученик *Љубљеног̄а* (τοῦ Ἀγαπητοῦ – Ис.5,1): „А ово је написано да верујете да Исус **јесте Христос**, Син Божији (ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ), и да верујући имате живот вечни у Име Његово“ (Јн.20,31). А то откривење, и знање, и искуство Новога Завета добио је овај напрсни повереник тајни Божијих, и највеће од свих тајни – тајне Љубави, љубљени ученик Јован од Самоистине Христа, а за њим и са њим онда и сви Свети Апостоли, почев од Светог Андрије и Натанаила, и даље до Петра, Томе, Стефана и свих осталих Апостола и ученика Христових (Јн.1,45.49; 20,28; Мт.14,33; 16,16; ДАп.7,55-56). Јер то звање, и стање, и име Христа, као Вечносуштога Бога – **ЈаХВеХ**: יְה ; וה – оваплоћењем у Цркви Божијој – потпуно је откривено и објављено и изговарано и проповедано, слављено и богословљено, и тако исто ***заједничарено*** (=*п̄ричешћивано*), пошто је *авт̄ург̄ички* откривено и јављено у Самој вечноживој и вечноистој Личности Оваплоћенога и Очовеченога Сина-Логоса Божијег – Христа, Онога Који **Јесте**, Који **Беше**, и Који је **Долазећи**(Откр.1,4.8; 22,13).

То је исповедио Апостол Петар испред свих Апостола код Кесарије Филипове (Мт.16,16; исповедање пак свих Апостола̂ в. у Мт.14,33; такође и Марте сестре Лазареве: Јн.11,27), и поновио затим заједно са Једанаесторицом у дан Педесетнице: „Нека чврсто зна сав дом Израиљев да је *и Госп̄одом* ***и Христ̄ом*** учинио Бог Њега (καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεός ἐποίησε τοῦτον), овога Исуса Кога ви разапесте“ (Дп.2,14.36).[69] И затим је у Кесарији Приморској то објаснио пред Корнилијем, римским капетаном: да је „*Исуса* из Назарета *п̄омазао Бог̄ Духом Свет̄им* и силом (ἔχρισεν Αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι Ἁγίω καὶ

[69] Петар слично понавља и у свом 2. говору после Педесетнице – ДАп. 3,12-26, додајући врло карактеристично: „Знам, браћо, да *из незнања* ово учинисте, као и старешине ваше“ (3,17), чиме унапред пресеца сваки *ант̄исемит̄изам*, као и потом Првомученик Стефан (ДАп.7,60), као и са̂м Господ Христос на крсту Голготском (Лк.23,34).

δυνάμει); јер Исус Христос – Он је *Госп̄од свију*“ (ДАп.10,38.36). Ту исту Христологију надаље су сви Свети Апостоли, Оци, Мученици проповедали: „не престајући учити и благовестити *Исуса* ***Христ̄оса***“ (Ἰησοῦν τὸν **Χριστόν** – ДАп.5,42). А овај „Син Божји Исус Христос, Којега проповедамо, не постаде *да* и *не*, јер у Њему су сва обећања Божија *да*, и у Њему су *Амин*!... И Бог је онај Који нас утврђује *у Христ̄у*, Који нас и *п̄омаза* (**χρίσας** ἡμᾶς Θεός), и запечати, дајући *залог̄* Духа Светог у срца наша“ (2Кор.1,19-22).

Зато ми православни хришћани у Цркви имамо то од Бога Оца *Христ̄овско п̄омазање* Светим Духом, и оно нас учи свему, и уводи нас у сву Истину **о Христу**, то јест учи нас и уводи у „Велику Тајну побожности: *Бог̄* се јави *у т̄елу*“, тј. Бог се јави као **Христос**, јави се као двојединa, богочовечанска „Велика Тајна ***Христ̄а и Цркве***“ (1Јн.2,20.27; Јн.14,16-17; 16,13; 1Тим.3,15-16; Еф.5,32). И зато с правом вели Јеванђелист Јован да „сваки који верује да Исус јесте **Христос** (ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ **Χριστὸς**), од Бога је рођен. А све што је рођено од Бога побеђује свет; и ово је победа која победи свет – вера наша“ – вера права, истинита, *п̄равославна* (1Јн.5,1.4). То је вера да је Исус Христос – **Јахве**, Који *јест̄е*, Који *беше*, и Који *ће доћи*. Или, што је исто: то је пуна *т̄еолог̄ија* о Исусу Христу, која је подједнако *христ̄олошка*, *сот̄ириолошка* и *еклисиолошка*, јер таква је библијско-црквена, католичанска (=*п̄от̄п̄уна, целосна*) Христологија (која зато не може никако бити сведена само на неку „Исусологију“).

10. По речима Св. Григорија Богослова, наша хришћанска, православна, *Тројична* и *Христ̄олошка* вера „није само у речима, него у стварностима (ἐν πράγμασι)“.[70] Те *ст̄варност̄и* богооткривене Тројичне и Христолошке вере јесу, као прво, Света *Тројица*,[71] и, као друго, неодељива од прве,

[70] *Беседа* 42,16. PG 36,477A.

[71] Не „*Свет̄о* ***Тројст̄во***“, како говоре неке српске незналице, јер је *Тројст̄во* опет само лош, нетачан хрватски превод са лошег латинског превода: *Trinitas*, које нетачно преводи изворно грчко **Τριάς**=**Тројица**.

стварност, јесте оваплоћени Један од Тројице, Син Божји, Исус **Христос**. Нећемо се овде дуже задржавати на Светој Тројици, него ћемо укратко рећи само о **Христу**.

„Учење (δόγμα) наше вере има за темељ и почетак Господа нашег Исуса Христа", вели Св. Василије Велики.[72] Исти Светитељ додаје на другом месту: „Име **Христос** представља наше целокупно исповедање вере; јер (то име) показује Бога (Оца) Који Га је *помазао* (τόν χρίσαντα), и Сина Који је ***помазан*** (τόν χρισθέντα), и Духа Светога Који је *помазање* (τό χρῖσμα), као што смо и научили од Апостола Петра у Делима Апостолским, где каже: Исуса из Назарета, *Којега Бог помаза Духом Светим*" (ДАп.10,38).[73] Ово исто још пре Св. Василија рекао је и Св. Иринеј Лионски: „У имену *Христа* подразумева се и *Помазавши* (ὁ χρίσας) и *Помазани* (ὁ χρισθείς) и *Помазање* (ἡ χρῖσις) Којим је помазан. А *помазао* је Отац, *помазан* је Син у Духу (Светом), Који је *помазање*, као што је кроз Исаију рекао Логос: „Дух Свети је на мени, тога ради помаза ме" (Ис.61,1; Лк.4,18), означавајући Оца Који је *помазао*, и *помазаног* Сина, и *помазање* које је Дух".[74]

Цитираћемо још једног Светог Оца Цркве, Григорија Архиепископа Цариградског, који овако говори о томе како је и зашто је **Христос** прва и последња *стварност* наше богооткривене вере, Алфа и Омега свег Божијег Откривења. Он је то, вели Св. Григорије, „не само због (Свога) Божанства, него и због узете на Себе природе (људске), ***помазане Божанством***, и поставше ***оно што је и Помазавша*** (природа) и, усуђујем се рећи, ***заједнобожна***" (τήν **χρισθεῖσαν** Θεότητα, καὶ γενομένης ὅπερ **τό Χρῖσαν**, καὶ θαρρῶ λέγειν **ὁμόθεον** = сједињена заједно с Богом).[75]

[72] PG 30,368.

[73] *О Светом Духу*, 12,28. PG 32,116.

[74] *Против јереси* 3,18,3 (ново изд. и превод SCh. № 211, pp. 351-353). Пре њега слично је говорио и Св. Јустин Мученик и Философ: „Исповедамо (тј. признајемо) себе хишћанима и Распетога Исуса исповедамо (=*признајемо*) да је и Господ и **Христос** (Χριστόν=*Помазаник*)". (*Дијалог са Трифуном* 35, 2. PG 6,549B).

[75] *Беседа* 45,13. PG 36,641.

Свети Григорије и други Оци Цркве, све до Јована Дамаскина, Фотија Патријарха Цариградског, Григорија Паламе Митрополита Солунског,[76] говорили су да је највеће чудо Божанског Откривења и спасоносног Домостроја: то што је ***Једнородни*** Син Божији постао ***Првородни*** (Јн.1,14.18; 3,16.18; 1Јн.4,9; Рм.8,29; Јевр.1,6; Кол.1,15.18; Откр.1,5). То јест, **Јединствени** и непоновљиви Вечни и Нестворени Син Божји (Који нема друге нестворене браће), Оваплоћењем постаје **Првенац** међу многом браћом, међу створеним људима, те тако онда за Њим и у Њему, као *Глави* и *Првини* (Κεφαλή καὶ Ἀπαρχή), као првом ***Помазаном*** (**Χριστόν**), следују и друга браћа Његова, људи Његовом вером и благодаћу усиновљени Богу Оцу, и као такви **χριστοί**=***помазани(ци)*** Господњи, крштени Светом Тројицом, ***помазани*** Духом Светим, те учлањени у Његово Богочовечанско *Тело*, **у цркве**њени у Једнога Христа, и тако *охристовљени* и *оцрквењени*[77] (1Кор.15,20; Еф.1,22; 4,15; Кол.1,18; 2,19; Гал.3,27-28; Откр.14,4).

Они као такви, тј. као **христи**ани, следе за Њим, као *Богочовеком* и *Новим Адамом*, и у Њему најтешње *заједничаре* у свему ономе што је Отац дао Сину, кад је рекао: „Ово је Син мој Љубљени у Којему благоволих (ἐν ῶ ηὐδόκησα)" (Мт.3, 17; 17,5). Тако да у Њему *Једном и Истом* Исусу Христу, Оваплоћеном и Очовеченом, истинском Сину Божијем, Који је постао истински Син Човечији оставши истински један и исти Син Божији, „у Њему обитава сва *пуноћа* Божанства телесно, и ми смо *испуњени* у Њему" (Кол.2,9-10). У овим Павловим речима садржана је сва *сотириолошка* и *еклисиолошка* Православна Христологија.

[76] Св. Фотије, *Омилија* 9,9, изд. В. Лаурдас, Солун 1959, с. 96; Св. Григорије Палама, *Омилија* 16,18-20, Συγγράμματα, изд. П. Христоу, Тессалоники, т. 9, 1985. Ова Паламина *16. Омилија* је изузетно богата Христолошким садржајем, што само додатно сведочи да је и православно исихастичко богословље итекако христолошко и христоцентрично.

[77] Изрази су о. Јустина (Поповића), великог савременог православног теолога који је написао доста делâ о Христологији и Еклисиологији (види његову *Догматику*, књ. 2. и 3, преведене и на француски – ***Dogmat i que***, en f rancai s, en 5 tomes, éd. *L'Age d'Homme*, Lausanne, 1992-97) и посебно зборник његових чланака „*Човек и Богочовек*", преведен на грчки, руски и француски (***L'homme et l e Di eu-homme***, éd. *L'Age d'Homme,* Lausanne 1989).

О томе говори опет Св. Григорије Богослов, сведочећи, као ретко ко тако умно и дубоко, о величини и спасоносности тајне Месије-Христа и Његовог оваплоћења. Да би човек био спасен и прослављен, вели Св. Григорије, збива се „нека велика тајна за нас: Обнављају се природе (καινοτομοῦνται φύσεις = Божанска и човечанска, на *нови начин* се, у међусобном односу, постављају=*сједињују*), и Бог постаје човек! Онај Који седи на Небу над небесима, на истоку Своје славе и светлости, (сада) се прославља на западу нашег сиромаштва и ништавости. И Син Божји прихвата да постане и назове се Син Човечији: не променивши оно што беше, јер је непроменљив (по Божанству), него узевши на Себе оно што не беше, јер је човекољубив! Да би тако Несместиви био сместив, сјединивши се са нама кроз тело као кроз завесу (Јевр.10,20), зато што иначе Његово чисто Божанство није могла да поднесе (наша) природа настала и пропадљива. Зато се непомешиво меша: не само Бог и настајање (γένεσις = постајање), нити само Ум и тело, ни Надвремено и време, ни Неограничено и мера, него и рађање и девичанство, и понижење са Оним што је виши од сваке части, и Бестрасност са страдалношћу, и Бесмртно са пропадљивим... И Нови Адам (=**Христос**) спасава старога (Адама), и укида се осуда тела (људског на смрт), јер је (васкрслим Христовим) телом сама смрт усмрћена... Анђео Великог Савета – Очевог (Ис.9,6) – долази и јавља се; Бестелесни се оваплоћава, Логос постаје тело (Јн.1,14), Невидљиви постаје видљив, Недодирљиви постаје опипљив, Ванвремени добија почетак (у времену), Син Божији постаје Син Човечији, Исус Христос – *јуче и данас и довека Исти* (Јевр.13,8). Онај *Који Јесте* – постаје (ὁ Ὢν γίνεται), и Нестворени ствара се, и Несместиви бива смештен, и Богати осиромашује (2Кор. 8,9), и Препуни се испражњава, умањујући се за кратко од Своје славе да бих се ја причестио Његовом пуноћом“ (Фил.2, 6-9; Кол,2,9-10).[78]

[78] *Беседа* 38,2.13; 39,13 (PG 36, 313.325.348-9). Ср. и Св. Максим, *Одговор 60 Таласију* (делом наведен ниже, *напомена* 95).

Овим речима Светог Богослова јасно и дубоко је посведочено православно искуство личне Тајне Христове и „колективне“, саборне=*богочовечанске* Христологије, тј. све богочовечанске, сотириолошке и еклисиолошке димензије Тајне Месије-Христа Богочовека, *Помазаноѓа* „ради нас људи и ради нашега спасења“, како исповедамо у Симболу вере.

11. Да не бисмо излагали целокупну Христологију Светих Отаца Цркве, ево укратко још пар светоотачких места о *Христу=Помазанику*.[79]

У својим пребогатим теолошко-христолошким делима Св. Кирило Александријски, велики Отац и учитељ православне Христологије, каже:

„**Христом** Исусом се не назива ни само Логос Божији без човечанства (=*без људске природе*), ни рођени од Дјеве храм (=*људско тело*) несједињен са Логосом, јер се **Христос** схвата као Логос Божији Који се по домостројном сједињењу неизрециво спојио са човечанством... Проповеда се Он и у Светом Писму некад као сав човек, а домостројитељно се прећуткује Његово Божанство; а некад опет као (сав) Бог, а прећутано је Његово човечанство... Јер *Јединородни* (Син) као Бог, постао је *Првороѓени* међу нама по домостројитељном сједињењу (καθ’ ἕνωσιν οἰκονομικήν), и међу многом браћом (Рм.8,29) као човек, да бисмо и ми у Њему и ради Њега били синови Божији по природи и по благодати. По природи, зато што смо у Њему и Једином, а по заједничарењу и по благодати кроз Њега у Духу Светом. Као што је, дакле, Јединородност (τὸ μονογενὲς) постала својствена човечанству у Христу зато што се оно (=*човечанство/људска природа*), сјединило Лого-

[79] За патристичку Христологију види Г. Флоровски, *Восточные Отцы IV века*, и: *Византийские Отцы VIII века*, Париз 1931-33/1990[2] (на енгл. G. Florovsky, The Eastern Fathers of the Fourth Century – to Eighth Century, *Collected Works*, vol. VII-IX, Bucher vertriebsanstalt/Vaduz – Belmont MA, 1987); такође A. Grillmeier, *Le Christ dans la tradition chrètienne*, Paris/Cerf, t.I-II,1-4, 1973-1996; и J. Pelikan, *The Christian Tredition: A History of the Development of Doctrine*, 5 vol, Chicago 1971-.

су по домостројитељном схођењу (=*сједињењу*), тако је својствено Логосу да је међу многом браћом као Првородни због Његовог сједињења са телом (људским)".[80] Наведене речи Св. Кирила јасно показују Тајну Христа као ипостасно-лично поистовећење *Јединородног* и *Прворођеног*, у којој тајни-догађају је садржана и сва библијско-црквена Сотириологија и сва Еклисиологија.

Слично Светом Кирилу сведочи и Св. Максим Исповедник: „Од две природе, не две природе, него једну сложену Ипостас, називамо **Христом**" (μίαν ὑπόστασιν λέγομεν **Χριστόν** σύνθετον).[81] Овај светоотачки израз за Христа да је Он „*сложена Ипостас*" – ὑπόστασις σύνθετος (потиче од Григорија Богослова)[82] – указује на Његову *двострукост*: да је Он Бог и Човек по природи, и истовремено на Његову *Јединствену Личност*. То је тајна-догађај Месије-Христа и Његових дуплих Богочовечанских особина и делâ, као најтешњег *савеза* и *сједињења* Бога и човечанства, без сливања, умањења или билокакве штете и мањкавости Бога или човека. Тајна *Личности* Месије-Христа раскрива се и пројављује у томе што је Он по природи Божански Син, Који је у Себе, у Своју Ипостас-Личност, слободно и добровољно примио пуну људску природу – Свети Оци кажу *уипостазирао* (ἐνυπόστατος/ἐνυποστασίασις) је у Своју Ипостас, тј. *уличностио* је у Своју Личност (зато израз „*сложена*" Личност) – и тако стварно и лично постао и *Син Човечији* (то значи Његово *помазање*), те као Јединствена Личност, али сада *Богочовек*, постао је *Посредник*[83] Бога и људи (1Тим.2,5; Јевр.8,1-6; 9,15-24; 12,24). То означава наве-

[80] *О Оваплоћењу Јединородног*. PG 75,1225D.1228A.1229B (ново изд. SCh № 97, pp. 250-6).

[81] *Писмо 12*. PG 91,493A.

[82] *Беседа* 29,18-20.

[83] Ово Христово *посредништво*, како вели Св. Никола Кавасила, „није (само) у речима и молитвама, него самим Њиме (ἑαυτῷ), јер Он, будући Он исти Бог и Човек, Бога је сјединио људима, поставивши Себе као заједнички израз (κοινόν ὅρον=*опште одређење*) обеју природа – Божанске и човечанске" (*Тумачење Литургије* 49,19. PG 150,477A).

дени светоотачки израз *Сложена* (из две природе) *Ипостас-Личност* Христова. То је тај *двојни* састав и статус, *двојна* = =б о г о ч о в е ч а н с к а улога и мисија Месије-Христа.

Из дела Светог Максима могли бисмо навести читаве странице, јер је он изразито *христолошки* богослов, и Христос је кључ његовог свеукупног богословља, при чему је његова Христологија тесно повезана, с једне стране, са Тријадологијом, а с друге стране, са Сотириологијом и Еклисиологијом, како је то и код других црквених Отаца.[84]

Из наведених места патристичке Христологије постаје јасно да је Месија-Христос Личност и *божанска* и *човечан-*

[84] Навешћемо још један карактеристичан, мало шири светоотачки текст, овога пута од Св. Јована Дамаскина: „Име **Христос** говоримо да је (име) Ипостаси (=*Личности*), не једнострано говорено, него као означавајуће две природе, јер је Он Сâм Себе *помазао* (αὐτὸς ἑαυτόν ἔχρισε), *помазујући* као Бог тело Својим Божанством, *помазиван* пак као Човек, јер је Он и једно и друго. А Божанство је *помазање* (χρίσις) човечанства (=*човечанске природе*)... О Господу нашем Исусу Христу не може се узети (неки) општи род/врста, јер нити је било, нити има, нити ће икада бити други Христос из Божанства и Човечанства (састављен), Бог савршени и Човек савршен Он исти. Христос није индивидуа (ἄτομον), јер не може се окатегорисати (=*окарактерисати*) неком врстом **христовства** (κατηγορούμενον εἶδος χριστότητος). Зато и говоримо да је из две природе савршене, Божанства и Човечанства, настало сједињење (γεγενῆσθαι τήν ἕνωσιν), не по мешању или сливању или синкрази или анакрази... него по синтези (κατά σύνθεσιν = *по сложењу*), то јест по Ипостаси (καθ' ὑπόστασιν), непроменљиво и несливено и неизменљиво и нераздељиво и нераздвојно, и у двема савршеним природама једну Ипостас-Личност исповедамо, Сина Божијег и Оваплоћеног, једну исту Ипостас=Личност говорећи и Божанства и Човечанства Његовог, и исповедајући да су две природе очуване у Њему (и) после сједињења, не посебно и насамо стављајући сваку (од њих), него су међусобно сједињене у једној сложеној Ипостаси... Јер *Христос* је обадвоје, и назива се, и Бог и Човек, и створен и нестворен, и страдалан и нестрадалан. И када се од једнога од делова назива Син Божји и Бог, онда прима и својства сапостојеће Му (друге) природе, то јест тела (људског), те се назива Бог страдални, и Господ славе разапети, не уколико је Бог, него уколико је човек Он исти; и када се опет назива Човек и Син Човечији, Он прима и својства и похвале Божанске природе, и назива се Дете предвечно, Човек беспочетни, не уколико је (само) дете и човек, него уколико је, будући Бог Предвечни, постао у последње дане Дете". (О *Православној вери*, 3,4/48. PG 94, 997D-1000A).

ска, али Једна и Иста Личност, и да је као такав, као *Богочовек*, и најављиван и пројављиван (у *антропо-ангело-теофанијама*) у Старом Завету и јавио се Лично оваплоћењем и очовечењем у Новом Завету. Зато је у Њему садржана и сва тајна Икономије (=*Домостроја-плана*) Божијег за спасење – преко избора и руковођења Израиља – свега рода Адамовског. То се јасно види из Светог Писма. Отуда је с правом рекао Св. Кирило Александријски: „Сав крајњи циљ богонадахнутог Писма гледа (=*циља*) у Тајну Христову... јер је Христос крајњи циљ Закона и Пророка".[85]

12. Овакво *христолошко* и христоцентрично, а истовремено *сотириолошко и еклисиолошко*, читање и тумачење свега Светог Писма богословски излаже и образлаже нарочито дубоко Св. Максим Исповедник.[86] Штавише, он иде и даље и дубље, и развија сотириолошке, козмичко-еклисиолошке димензије библијско-црквене, старозаветне и новозаветне Христологије, те говори о Христовом „*богосазданју*", о „новој тајни богосаздања по човеку (τοῦ καινοῦ μυστηρίου τῆς κατ' ἄνθρωπον θεοπλαστίας) ради нас Оваплоћеног и савршено Очовеченог Бога Логоса".[87] Зато што је Христос један и исти, тј. један Ипостасју=Личношћу, а двострук природама, Божанством и човечанством: Божанством се отеловио/оваплотио, а човечанством обожио (=*сједињио и изједначио људску природу с Богом*), остајући Један и исти Син Божији и Син Човечији: „*Исус Христос Јуче и данас исти, и довека*" (Јевр.13,8).

[85] *О поклоњењу у духу и истини*, 3 (PG 68, 268A): „Ἅπας οὖν τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὁ σκοπός εἰς τὸ Χριστοῦ βλέπει μυστήριον... τέλος γὰρ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ὁ Χριστός".

[86] Види нпр. *Поглавља* (Chapitres) I, 66. PG 90,1108AB. – Детаљније видети докторат J-C. Larchet, *La divinisation de l'homme selon St. Maxime le Confesseur*, Paris/Cerf, 1996; такође, Ἀ. Ραδοσάβλεβιτς, Τό μυστήριον τῆς σωτηρίας κατά τόν Ἅγ. Μάξιμον τόν Ὁμολογητήν, Θεσσαλονίκη, 1975; Ντ. Μίντιτς, Τό μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας κατά τόν Ἅγ. Μάξιμον Ὁμολογητήν, Ἀθῆναι 1989.

[87] *Теол.-полем. спис 4: Георгију презвитеру и игуману*, PG 91,57C. Изразе Христово „*богосаздање*" и „*богоставарање*" сусрећемо и код Ареопагита (ἡ καθ' ἡμᾶς Ἰησοῦ **θεοπλαστία**... ἀνδρική τοῦ Ἰησοῦ **θεουργία**... τό **θεοπλαστίας** μυστήριον – *О Божан. именима* 2,9; *Небеска јерархија* 4,4; *Писмо* 9,1).

На темељу оваквог схватања Богочовечанске *Тајне Христове*, наша Црква у својим песмама назива Христа парадоксалним називом: Ὑπέρθεος Ἰησοῦς = *Надбожанствени Исус*; или: Ὑπέρθεος Θεάνθρωπος = *Надбожанствени Богочовек*, као нпр. у *Канону* на Благовести (ирмос 4. песме): „Седећи у слави на престолу Божанства, дође *Исус Надбожанствени* у облаку лаком (тј. Богородици)"; такође у 6. Васкрсном егзапостилару: „*Надбожанствени Богочовече*, слава Теби!"

Израз **ὑπέρθεος**, употребљен је најпре за Свету Тројицу, код Ареопагита, Св. Софронија Јерусалимског, Јована Дамаскина.[88] Затим је од ових и других Отаца исти израз употребљен и за *Тајну Христову*. Тако, Ареопагит пише: „Пошто је (Син-Логос) из човекољубља дошао у нашу природу и истински се осуштаствио, постао је *човек надбожанствен*" (ἀνὴρ ὁ ὑπέρθεος).[89] Такође Свети Модест, Патријарх Јерусалимски, каже у једној својој Беседи о Богородици: „Радуј се, Свесвета Богородице, из Тебе је *Надбожански Бог* свега, и Предобри Владика наш, заједничећи у свему, осим греха, у природи нас смртних (Јевр.2,14;4,15), произашао и дошао у свет, удостојивши тако и нас да будемо заједничари Његове Божанске природе" (2Петр.1,4).[90] Слично томе каже и Свети Дамаскин: „Стекао је свету Цркву Своју Љубљени Син Његов (=*Очев*) *Исус Надбожанствени*" (Ἰησοῦς ὁ ὑπέρθεος).[91] Дамаскин на другом месту додаје да је „слава тела (Христовог) при преображењу на Тавору дошла (телу) не споља, него изнутра, од *Надбожанственог Божанства*, пошто је тело на наизрецив начин сједињено (Божанству) по Ипостаси Бога Логоса".[92]

Ове речи, као и претходне у црквеним песмама, показују да се у Христологији често *замењују* (κατ' ἀντίδοσιν ἰδιωμάτων

[88] *О Божанским именима* 2,2 (PG 3,641A); Софроније: *Саборна посланица* (PG 87, 3160A); Дамаскин: *О Православној вери* 1,12 (PG 94,845.848).

[89] *О Божанским именима* 2,9 (PG 3,648D).

[90] *Беседа на Благовести/Сретење*, 10 (PG 86,3305B).

[91] *О Трисветој песми*, 26 (PG 95,57C).

[92] *Беседа на Преображење*, 2 (PG 96,549).

καὶ ὀνομάτων), као уосталом и у Светом Писму, Божанска и човечанска својства и имена Исуса Христа. На тај начин, и овај назив *Надбожанствени Богочовек*, као и толики други библијско-црквени називи и имена за Христа (ср. *Ново Име, Име изнад сваког имена* – Ис. 7,14; 62,2; 63,12; 65,15; Пс.44/45,27; Откр. 2,17; 3,12; ДАп.4,12; Фил.2,9; Јевр.1,4),[93] показују да је Христос као *јединствена Личност*, као **Богочовек** – оваплоћењем састављен (=*сједињен*) из две природе и вечно отада пребивајући са две и у две природе – прослављен „славом коју је имао код Оца пре постања" (Јн.17,5), а то је истовремено слава и Цркве као Тела Његовог (Еф.1,20-23), слава свега рода људског и анђелског, свега створенога. Дакле, Месија-Христос прослављен је и *лично* и *корпоративно* = саборно, *лично* и *свецрквено*.

Тако се још једном показује, и доказује, да *Име* Божије ***ЈАХВЕ***, објављено први пут Мојсију под Синајем, било је и остаје *за спомињање* на сву вечност, као Име *Емануила* = =Исуса Христа, *С-нама-Бога*, Који за Себе сведочи: „Ја сам Алфа и Омега, Почетак и Свршетак, Који *Јесте* и Који *Беше* и Који *Долази*" (Изл.3,14; Пс.44/45,17; Мт.28,20; Јевр.13,8; Откр.1,8; 21,6; 22,13).

Ову *тајну=догађај* која се зове и јесте **Христос**, или „*Тајна Христова*", Св. Максим Исповедник, следећи Апостолу Павлу, излаже богословски детаљније и дубље од других Отаца, показујући да је она прва и последња тајна изначалне и предвечне Воље и Савета Божијег о човеку и свету. Тако у свом „Тумачењу *Оченаша*", он каже да „*Савет* (ἡ βουλή) Бога Оца – који остаје довека (Пс.32,11; Ис.46,10-11) – јесте неизрециви *кеносис* (Фил.2,7: κένωσις = *смирење*, *унижење*) Јединороднога Сина ради обожења наше (људске) природе... Јер је дело Божанског *савета* – обожење наше природе... *Самоделатељ* (αὐτουργός = Самоизвршитељ) пак тога *постао је* (γέγονε) Оваплоћени Логос Божији... Који постаје *Самоделатељ* нових тајни (καινῶν μυστηρίων αὐτουργός)", јер Он као „Син *Сâм у Себи извршава* оваплоћење (αὐτουργοῦντι τῷ Υἱῷ τήν σάρκωσιν)" и дарује нама људима: „теологију (=*право богопознање*),

[93] В. и напред *напомену* 11 (стр. 256).

благодатно усиновљење, једнакост са Анђелима, приопштење вечном, Божанском животу, и обожење".[94]

Све ово до сада речено уједно показује прави и пуни смисао кроз Пророке богонадахнутих најава Божијих, Јахвеових: „*Спасење* Моје остаће довека... Правда Моја довека ће остати, и *спасење* Моје заувек" (Ис.51,6.8). То јест, да лични Божији (=*Богочовечански*) са људима *Нови, Вечни Савез* Љубави и бесмртног Живота остаје, благодаређи Оваплоћеном Христу, вечан – на све векове (Јер.31/38,2.30-32; 32/39,40 = Јевр.8,1-13; 9,11-15.24).

О свеобухватној **Тајни Христа** нарочито сажето и дубоко говори Св. Максим у своме познатом *60. Одговору Таласију* (који због обимности наводимо испод текста),[95] да би исти

[94] *Тумач. Оченаша*, PG 90,873C-876C.

[95] PG 90,620-625 (новије критичко изд. C. Laga-C. Steel, Maximi Confessoris, *Quaestiones ad Thalassium*, II /Corpus Christianorum, 22/, 1990, pp.73-81). – Наводимо шири извод из тог капиталног текста Св. Максима:

„**Тајну Христову** реч Светога Писма назива ***Христом***, и то јасно посведочује Велики Апостол (Павле) овако говорећи: „*Тајна која је сакривена од векова и нараштаја, сада се јави*" (Кол.1,26), то јест, говорећи да је једно и исто **Христос** и **Тајна Христова**, а то је очигледно: неизрециво и несхватљиво сједињење по Ипостаси (=*у једном Лицу*) Божанства и човечанства, доводећи на сваки начин човечанство у једно са Божанством принципом Ипостаси (=*Личности*), и чинећи једну сложену Ипостас (τήν ὑπόστασιν σύνθετον) обадвога (тј. Божанске и људске природе), не наносећи њиховој по природи суштинској разлици никакво умањење, тако да је, као што рекох, и њихова постала једна Ипостас, и (опет) природна разлика (између Божанства и човечанства) остала неповређена, по којем (догађају) није после сједињења последовала ниједна промена или измена у сједињеним природама, него је непоколебљив остао суштински принцип сваке од сједињених природа... То је та велика и скривена ***Тајна***. То је блажени крајњи циљ (τέλος) ради којега је све створено. То је тај божански циљ (σκοπός), предзамишљен (од Бога) пре почетка свих бића, којега одређујући/дефинишући кажемо: да је он унапред замишљени свршетак (τέλος= =*крајњи циљ*), ради којега је све, а он није ни ради чега (другог). Гледајући на овај циљ (τέλος), Бог је створио суштине постојећих бића. Ово је у правом смислу крајњи циљ (πέρας) Промишљања (Божијег) и оних о којима промишља, по којем ће (циљу) бити возглављење (ἀνακεφαλαίωσις=*сједињење*) у Богу свега што је од Њега створено. То је ***Тајна*** која обухвата (τό περιγράφον) све векове, и која пројављује неизмерно и надбескрајно предпостојећи пре векова Велики Божији Савет (βουλήν = *Вољу, одлуку*), којега (Савета) је Весник (Анђео – Ис.9,6LXX) постао Сами суштински Логос Божији,

Свети Отац у једном од својих *Поглавља* закључио ово, чиме би и ми желели да завршимо овај наш скромни покушај излагања библијско-црквене Христологије:

„Сагледавши јасно силу Тајне (Христове), божанствени Апостол зато и вели: **Исус Христос је јуче иданас Исти и до века** (Јевр.13,8), знајући да је та Тајна свагда *нова*, и никада неће, умним обухватањем, старити“.[96]

поставши Човек, и учинивши јавном, ако се тако може рећи, најдубљу дубину Очеве доброте, и у Себи показавши крајњи циљ (τό τέλος) ради којег су очигледно сва створења добила почетак бића/битисања. – Јер ради **Христа**, то јест ради **Тајне Христове**, добили су сви векови и све што је у тим вековима у Христу почетак и крајњи циљ бића/битисања. Јер је пре векова предзамишљено (од Бога) сједињење границе и безграничја, мере и безмерја, краја и бескраја, и Творца и твари, и стајања и кретања, које се (сједињење) *збило* (γέγονε=догодило) ***у Христу***, Јављеном у последња времена, дајући собом испуњење Божијег предзнања... Ову је ***Тајну*** предзнао (=*предвидео*) пре свих векова Отац и Син и Свети Дух. Отац по благоизвољењу, Син по самоделатности (κατ' αὐτουργίαν = *самоовапложењу*), а Дух по садејству... Било, дакле, да неко каже ***Христос,*** или ***Тајна Христова***, предзнање тога има по сушгини једино Света Тројица, Отац и Син и Свети Дух. Нека се нико не чуди како Христос, Који је Један од Свете Тројице, бива предзнаван/предвиђан од Ње, знајући да Христос није предзнан/предвиђен као Бог, него као Човек, то јест Његово по домостроју оваплоћење ради човека... Тако је предзнан Христос не по ономе што је по природи био за Себе, него по ономе чиме се јавио поставши доцније по домостроју спасења ради нас (*Човек=Богочовек*). Јер је заиста требало да Онај Који је по природи Творац сушгине постојећих бића, да Он, постајући (Човек), буде и Самоделатељ (Αὐτουργόν) благодатног обожења онима који су постали, да би Дародавац бића (ὁ τοῦ εἶναι Δοτήρ) показао се и као Дароватељ вечног благобића (τοῦ ἀεί εὖ εἶναι Χαριστικός)“. (PG 90,620-624).

[96] *Главе о богословљу и домостроју* 1, 8 (PG 90,1181B): „Ὅθεν σοφῶς τοῦ μυστηρίου τήν δύναμιν διασκοπήσας ὁ θεῖος Ἀπόστολος, φησίν. **Ἰησοῦς Χριστός χθές καὶ σήμερον ὁ αὐτός καὶ εἰς τούς αἰῶνας** (Јевр.13,8), εἰδώς ἀεί καινόν τό μυστήριον, καὶ μηδέποτε περιλήψει νοός παλαιούμενον“.

Прилог 1:

О ИМЕНУ БОЖИЈЕМ יהוה = JAXBEX

Објављено **Име** Божије Мојсију под Синајем, реченицом коју је Бог изговорио: אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה = *Exjex ашер exjex* (2Moj.3,14), први преводиоци са јеврејског, Седамдесеторица (а после њих и Филон Александријски), превели су на грчки са: ἐγώ εἰμι ὁ ὤν (Словени су верно пренели са грчког: **азъ есмь сый**), то јест: „*Ја сам Онај који јесте*“. (По некима, ако се партицип ὁ ὤν објасни узрочно, онда се може превести са: „*Ја јесам зато што јесам*“). Не може бити сумње да су Седамдесеторица преводилаца, несумњиво Јевреји (као и Филон), добро знали и јеврејски језик и смисао јеврејског оригинала, те су горње Име Божије добро на грчки превели, јер су очигледно и грчки добро знали. Међутим, буквални превод горње реченице са јеврејског може бити изражен на више начина: у презенту: „*Ја сам Онај који јесам*“ (дакле: „*Ја сам Постојећи*“), и: „*Ја сам то што јесам*“; али такође и футуром: „*Ја ћу бити који ћу бити*“ (јер אֶהְיֶה=*exjex* је овде 3. лице једнине имперфекта од глагола יהּ ; ה ; =*бити*, пошто тај глагол у јеврејском нема садашње време, него је овде имперфект, тј. футур (па је зато Акила превео: ἔσομαι ὅς ἔσομαι = *Бићу који бићу*), али имперфект може бити у функцији презента; иначе у МТ облик אֶהְיֶה=*exjex* постоји 43 пута и углавном је имперфект, али често у служби презента (као нпр. Пс.49/50,21). Комбинован имперфект са презентом може дати значење: „*Ја* (свагда) ***бићу*** (исти) ***који јесам*** (сада)“. На имперфект указује и претходни контекст кад Бог каже Мојсију: „*Јер ја **бићу** с тобом* (כִּי־אֶהְיֶה עִ ; מְךָ)“ (2Moj.3,12).

По мишљењу библиста, јеврејски глагол *бити* у овом контексту има значење: *бити активно присутан*, бити *живо присутан*, и *делатан*, поготову што су у јеврејском глаго-

ли *бити* и *живети* идентични, јер кад си *жив* онда и *јеси*, и *делујеш*, и обратно. (Зато с правом примећује *Geseni us* /*Hebrew-Chal dee Lexi cont ot he Ol d Test ament* , 1999, p. 219-222/, да глагол ה ; ה ; וה „*хава*“=*дахнути*, значи и *живети* и *бити*, и има истозначност са глаголом: ח ; יה ; „*хаја*“=*бити, постати, живети*; *Geseni us* даље сматра да глаголи ח ; ה ; — ה ; ח ; ה ; — ה ; ה ; — ה ; ה ; имају исто порекло).

Стога, откривање Мојсију *динамичности* Имена Божијег показује „везу Божанског Имена са историјом: Бог се открива чинећи савез са једним народом“ и тиме са родом људским и светом. (Edouard Cothenet, in Dictionaire Encyklopedique de la Bible, Abbaye de Maredsous-Brepols, 1987, pp.904-5). Ово пак даље указује овде на *месијански-христолошки*, есхатолошки карактер Имена Божијег, што води закључку да **Јахве** јесте ***Имману-Ел***: ע ; מנו אֵל = **С-нама-Бог**! (Ис.7,14). Надаље у Књизи Изласка (34,5-10) Бог Са̂м изражава такав динамички и месијански садржај Свог Имена, што још више истиче код Пророка Јеремије (11,4; 24,7; 30,22; 31,1; 32,38), Језекиља (11,20; 14,11; 36,28; 37,23) и Захарије (8,8): „И *бићете* мој народ, и Ја *бићу* Бог ваш“, а што се понавља и у Новом Завету (2Кор.6,16; Јевр. 8,10), све до Откривења у есхатологији (Откр.1,4.8; 21,3-6; 22,13), када сваки футур постаје презент (као што је раније у футуру доживљаван презент, тј. *бивало* је присуство есхатолошког у садашњости),*) те зато Откривени у пуноћи **JaXBeX** (=***Христос***) завршно понавља и испуњава откривање Свога Божанског Имена: „*Сврши се* (γέγοναν)! **Ја сам** (ἐγώ εἰμι) Алфа и Омега, Први и Последњи, Почетак и Свршетак, **Кој ијесте** (ὁ ὤν) и **Кој ибеше** (ὁ ἦν) и **Кој идолази**(ὁ ἐρχόμενος), Сведржитељ (ὁ Παντοκράτωρ)“! (За ***Ја сам*** и ***Јесте*** в. Изл.3,14 и Јн.8,28.58; 13,19; за **Беше** в. Јн.1,1-2.9; за ***Долази*** в. Мт.16,28; 21,9; 23,39; Јевр.10,37 – где је *есхатолошка* ***присутна*** *динамичност* већма наглашена изразом ὁ ἐρχόμενος=***Долазећи***, неголи да је речено ὁ ἐσόμενος=

*) В. Св. Максим, *Одговор 7. Таласију*: „Обичај је Светог Писма да замењује времена, и да их међусобно узима једно за друго: и *будуће* као *прошло*, и *прошло* као *будуће*, и *садашње* изговара у њему претходно и у њему потоње“ (PG 90,284).

=*Будући*, *Који ће бити*, како је преведено **JaXBeX** код Климента Александријског: ὁ ὤν καὶ ὁ ἐσόμενος=*Који јесте и Који ће бити* – *Стромата* 5,6. PG 9,60A).

– Приређивачи римокатоличке *Јерусалимске Библије* (École biblique de Jérusalem, *BJ*, éd.Cerf /Paris 1998) пишу: „У имену „*Yahvè*“ (*Yahweh*) треба свакако видети неку архаичну форму глагола „*бити*“ (*être*); неки препознају овде једну фактитивну форму тог глагола: „*он чини бити*“, „*он доводи у биће*“. То је далеко вероватније један облик просте теме/основе, и реч значи: „*Он јесте*“. Што се пак тиче тумачења, та реч (*Јахве*) објашњена је у Изл.3,14. Јер у том месту, говорећи (Мојсију) од Себе самога, Бог може употребити само 1. лице: „*Ја сам*“. Јеврејски се то може превести буквално: „*Ја сам то што јесам*“ (или: „*Ја ћу бити који ћу бити*“), што значи да Бог неће да открије Своје име; али ипак, Бог овде даје Своје име које, по семитском схватању, треба да Га на неки начин одређује. Но јеврејски се може превести такође буквално: „*Ја сам онај који јесам*“ и, сходно правилима јеврејске синтаксе, то одговара овоме: „*Ја сам онај који јесте*“, „*Ја сам постојећи*“, а управу су тако (то место) схватили преводиоци Септуагинте: ἐγώ εἰμι ὁ ὤν (=*Ја сам Сушти-Постојећи*). Дакле, Бог је једини истински постојећи. То значи да је Он трансцендентан и остаје тајна за човека, и такође да Он делује у историји Свога народа и историји људској, коју води ка једном крају=циљу. Овај текст (Изл.3,14-15) потенцијално садржи онај развој који ће му дати наставак Откривења. Ср. Откр.1,8: „*Он беше, Он јесте и Он долази, Сведржитељ*“ (*BJ*, p.108, n. *e*).

– Видети, такође, и Свети Јероним, Com. in Ep. Ephes. lib.II ,c.3. PL 26,488-9.

– О пореклу, значењу и правилном читању овог *Имена* Божијег, тј. свештеног *Тетраграма* **JXBX** – יהוה (најпре у Пост. 2,4; 4,6.26 итд.; свега око 6.800 пута у МТ, најчешће у Псалмима, Историјским књигама и прва 3 Велика Пророка), међу библистима, старим и новим, нема пуне сагласности. Многи сматрају то питање до данас нерешеним, и можда – нерешивим. Слично мисли и наш млади библиста проф. Предраг Самарџић (Чикаго).

– *Gesenius* (Hebrew-Chaldee Lexicon on the Old Testament, 1999, p.337-8) сматра да је יהוה читано као יָהוֹה = **Jaxo**, с обзиром да неки стари грчки писци наводе да Јевреји свога Бога називају ΙΑΩ (*Диодорос* 1,94: „Кажу да је закон код Јудеја дао Мојсије, који Бога назива ’ΙΑΩ“; код Климента Александријског, *Строматa* 5,6: „’Ιαουε, што преведено значи ὁ ὤν καὶ ὁ ἐσόμενος“ (=*који јесте и који ће бити*); код Теодорита, Quest.15 ad Exod.: „Називају то (тетраграм JXBX) Самарјани ’Ιαβε, а Јудеји ‘Ιαω“).

– Philippe Reymond у свом краћем Dictionaire d’Hébreu et d’Araméen Bibliques (Cerf-SBF, 1999), упућујући на најбољи до сада ***HAL***: The **H**ebrew and **A**ramaic **L**exicon of The Old Testament, Koehler-Baumgatner (StudyEdition, Brill 2001, на коме је и сам сарађивао), каже да превод יהוה са „l’Eternel“ (=*Вечни=Свагдасушти*) јесте „тенденција да се дâ етимологија заснована на глаголу היה „être“ (***xajax***=бити), али у перспективи која није јеврејска“ (p.154). Речник *HAL* чита Тетраграм као **Yahweh** (јер *Јеховах* сматра за погрешно), али додаје да је и **Yahweh** само хипотетично оригинална форма, од *yâhō/ür*, настала или игром речи са אֶהְיֶה (=*јесам=бићу*) у 2Moj.3,14, или транскрипцијом Ιαουαι/ε или Ιαου код Климента Александријског (*Строматa* 5,6,34), или од Оригенове транскрипције Ιαβε у 2Moj.6,3, или пак у именима у којима је Тетраграм на крају речи, где је промењен у *yahw* и *yâhр* (док је по другима ово *yâhр* = יהו ; било независна реч, у краћој форми као יה ; / יה ;). Етимологију *Тетраграма* писци овог изврсног јеврејско-арамејског речника *HAL* сматрају контроверзном (etymologycontroversial): неки га узимају као *имперфект* од הוה = *дахнути, дунути, бацити*, или од глагола הוה = *бити, позвати у биће*, или од הוה = *жарко/страсно желети*, или пак од угаритског *hwt* = *говорити*; неки пак узимају као именицу, која означава: *биће, бићисање*, а неки као: *екстатични позив, крик* (הוי =*Хој! = Ах! Авај!* и сл., као нпр. у Ис.1,4;5,8-21;17,12;18,1; 1Цар.13,30 итд.).

– Јеврејски песник и писац André Chouraqui (L’universde la Bible, t.I, E.Lidis, Paris 1982, pp.3067.318-320) у свом преводу и тумачењу Изл.3,1-15 и 6,1-9 каже да је „*Ехје ашер ехје*“, што он преводи са „*Ја ћу бити који ћу бити*“, двострука афирмација бића: глагол је у 1. лицу, у облику званом имперфект, који изражава трајање и продужење обећања. „Бићу који бићу“, или још (поновљено): „Ја ћу бити, Ја ћу бити“. JXBX=Адонај се прилагођава, са снисхођењем, људском трајању. Неки су егзегети видели у овоме начин да се одужи/одложи одговор, што је граматички могуће (в. други Божји одговор у Изл. 33,19). JXBX је Бог који не говори лако своје Име, али Он делује за људе (Ис.45,15). Човек вере схвата да су ова два аспекта спојива. – Глагол *хаја*, *бити*, овде је у архаичном облику *хава*. Он је у имперфекту трајућем, али у 3. лицу. То је још један уступак људима који налазе да је лакше говорити о Њему него ли говорити Њему.

– Видети такође и *The Oxford Bible Commentary*, Ed.by J. Barton and J.Muddiman, Oxford University press, 2001, pp. 70-71. – Такође R. de Vaux, *Histoire ancienne d’Israel*, Paris 1978, т. 1, 338-357. – Такође књигу: *Celui qui est*. Interpretations juives et chretiennes d’Exode 3,14, ed. A. de Liberaet E. Zum Brunn, Paris/Cerf 1986. – Опширнију библиографију видети у чланку YAHVE (E. Lipinski) у: Dictionaire Encyklopedique de la Bible, Abbaye de Maredsous-Brepols, 1987, pp.1347-50.

✧ ✧ ✧

Откривење Божије Мојсију под Гором Хоривом, у Купини неопалимој, било је свакако корак напред од откривања Бога Оцима-Патријарсима (мада Авраам, а не Мојсије, остаје *Отац верних*, и ширих је размера од Мојсија, као што вели и Ап. Павле). Следећи корак даљег откривања Божијег био је кроз Пророке, нарочито кроз Исаију. Но, и ово синајско откривање **Имена** Божијег Мојсију јесте у промисаоном оквиру и перспективи Божијег Откривања човеку и свету, које је увек и скривено, јер позива у веће општење=савез=заједницу. Мојсију се открива Анђео-Христос, Који сада, уза све односе са Патријарсима (ипак појединачне, или с мањим групама), на Синају склапа *савез* са читавим једним Народом, што је све икона Његовог савеза-сједињења са Црквом. Он ће тај народ и извести из Египта и *превести* преко Црвеног Мора – *Пасха* („Христос – наша *Пасха*, из смрти нас у живот *преведе*“, певамо

на Ускрс) – Он ће им дати Закон на Синају, Он ће их и водити кроз пустињу, што је опет слика путовања Цркве кроз историју ка Земљи Обећаној, есхатолошком Месијанском Царству. – Речи којима је Бог изговорио своје Име Мојсију: „Ехјех ашер Ехјех“, и ЈХВХ (ако је тај *тетраграм* резиме тих речи, или тајанствени наговештај, откривање-скривање веће и дубље Тајне, сходно Ареопагиту и Максиму Исповеднику и Григорију Палами), те речи нису ипак „полагање потпуног рачуна“ Мојсију, у Старом Завету, него означавају стварност Јахвеовог, Божијег-Месијиног-Христовог *присуства* и *дејства*, створеног *савеза-завета* (али овај у Старом Завету је више пута најављиван и склапан, и опет најављиван у новозаветној перспективи, тј. есхатолошкој пуноћи).

– У сваком случају, то Божије **Име** је наговештај, стварни а опет типолошки, причасни, партиципантни и позивајући у пуноћу *заједницу*, оног *Новог Имена*, које спомиње Христос, и још чешће Апостоли у Новом Завету, и које се у Апокалипсису казује као *Ново Име*, и Нова Песма: „*Ево све чиним Новим*!“ Није зато чудно што се дато Мојсију Име Божије налази у форми футура; не зато што се пориче Богу прошлост или садашњост, него што је таква перспектива Божјег Откривања – месијанска, есхатолошка, Христолошка. Најбоље и најпотпуније је то Име схватио Св. Јована Богослов у Откривењу када је забележио да је то „Онај Који *Беше*, Који *Јесте*, и Који *Долази*“ (пре ***Долазећи***, неголи *Будући*, јер је то динамичније и већма откривајуће). – У Псалмима је стално присутан тај осећај и *присуства* и опет *доласка* Господа, као уосталом и Песми над Песмама, и код Пророка̂, нарочито у 2. делу Књиге Пророка Исаије... – Очигледно да је „*Ехјех ашер Ехјех*“ и ЈХВХ дато у перспективи *даљег* Божијег *откривања*, у перспективи Месијанској, новозаветној, есхатолошкој, и не може се схватати и тумачити само у оквирима Старог Завета (како то раде неки савремени библисти, вртећи се у кругу зачараном, безперспективном, затвореном, под утицајем ускогрудог равинског Јудаизма, који је, нажалост, потиснуо онај прави, Библијски).

✣

Каже Св. Григорије Богослов: „Бог је свагда *био*, и *јесте*, и *биће*; бољерећи свагда *Јесте*. Јер ово „беше“ и „биће“ делови су нашег времена и текуће/трошне природе, а Он је свагда Јестаствујући/*Постојећи*/*Битујући*, и тако Себе назива јављајући се Мојсију на Гори Синају... Он превазилази сваки појам времена и природе... Он нас оним схватљивим (о Себи) привлачи Себи, а оним несхватљивим задивљава, задивљеношћу пак бива већма жељен/*љубљен* (од нас), а жељењем/*љубављу* – очишћује нас, а очишћујући – чини нас боголикима. А када такви постанемо, онда разговара као са Својима и, да кажем и смелију реч: бива Бог боговима (=обожењима у Христу) сједињаван и познаван, и то изгледа толико, колико већ познаје (као Своје) оне који ће Га познати“ (Пс.81/82,1; 1Кор.13,12; Еф.2,19-22; Гал.4,9. – *Беседа* 38,7=45,3. PG 36,317=625).

+ Епископ Атанасије, умировљени Херцеговачки
(Јерусалим, 2002 – Требиње 2004).

